

Bruxelles, **XXX**
[...](2018) **XXX** draft

KOMUNIKACIJA KOMISIJE

Smjernice za nacionalne sudove o načinu procjene udjela previsoke cijene koji je prenesen na neizravnog kupca

Smjernice za nacionalne sudove o načinu procjene udjela previsoke cijene koji je prenesen na neizravnog kupca

1. UVOD

1.1. Svrha i područje primjene

- (1) Svrha je ovih smjernica pružiti nacionalnim sudovima, sucima i drugim dionicima u postupcima za naknadu štete zbog povrede članaka 101. i 102. Ugovora o funkcioniranju Europske unije („UFEU”) praktične smjernice o tome kako procijeniti prenošenje previsokih cijena. U njima se konkretno određuju ekonomska načela, metode i terminologija koji se odnose na prenošenje, među ostalim upućivanjem na niz primjera. Nadalje, ove su smjernice osmišljene kako bi pomogle odrediti izvore relevantnih dokaza, je li zahtjev za objavljivanje informacija proporcionalan te procijeniti izjave stranaka o prenošenju i svako ekonomsko stručno mišljenje koje može biti izneseno pred sudom.
- (2) Pravnu osnovu smjernica čini članak 16. Direktive o naknadi štete¹. One nisu obvezujuće i ne mijenjaju postojeća pravila prema pravu EU-a ili zakonima država članica. U skladu s time, nacionalni sudovi ih nisu obvezni primjenjivati. Smjernicama se isto tako ne dovodi u pitanje sudsku praksu Suda Europske unije.
- (3) Kao referentni izvor dobre prakse, smjernice pokazuju koji se relevantni parametri mogu uzeti u obzir pri upotrebi ekonomskih dokaza relevantnih za procjenu prenošenja previsokih cijena. One se oslanjaju na relevantne ekonomske studije koje je Komisija prikupila i njima se dopunjuje Praktični vodič za kvantificiranje štete u postupcima za naknadu štete koji se temelje na povredama članka 101. ili 102. UFEU-a („Praktični vodič”)² uz Komunikaciju Komisije o kvantifikaciji protumonopolske štete u postupcima za naknadu štete³. Dok je Praktični vodič uglavnom usmjeren na previsoku cijenu, ovim se smjernicama posebice detaljnije obrađuje prenošenje tih previsokih cijena⁴. Praktični vodič i ove smjernice treba čitati zajedno⁵.
- (4) Kako je objašnjeno u točki (16) i dalje u nastavku, ove smjernice mogu biti korisne kada se prekršitelj pozove na prenošenje u svojoj obrani protiv tvrdnje („štit”) ili kada neizravni kupac zatraži naknadu štete od prekršitelja zbog navodnog prenošenja previsoke cijene („mač”). No, kao i u svakom postupku za naknadu štete, mjera u kojoj sud treba u obzir uzeti činjenice u tom predmetu ovisit će o načinu na koji je tužitelj pokrenuo postupak i o prirodi obrane koju je tuženik

-
- (1) Direktiva 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije, SL L 349/1, 5.12.2014.
 - (2) Komisija, radni dokument službi – Praktični vodič za kvantificiranje štete u postupcima za naknadu štete koji se temelje na povredama članka 101. ili 102. Ugovora o funkcioniranju Europske unije, 11.6.2013., SWD(2013) 205.
 - (3) Komunikacija Komisije o kvantificiranju štete u postupcima za naknadu štete koji se temelje na povredama članka 101. ili 102. Ugovora o funkcioniranju Europske unije, SL C 167/19, 13.6.2013.
 - (4) U Praktičnom vodiču samo se ukratko govori o prenošenju, i to u točkama 161.–171.
 - (5) Ove su smjernice usredotočene na prenošenje previsokih cijena u kontekstu povreda članka 101. UFEU-a. No, one mogu biti i referentni izvor dobre prakse u postupku za naknadu štete pred nacionalnim sudovima zbog povrede članka 102. UFEU-a, tj. zbog previsokih cijena, ako se specifičnosti standarda zlorabe vladajućeg položaja prema članku 102. UFEU-a u dovoljnoj mjeri uzmu u obzir.

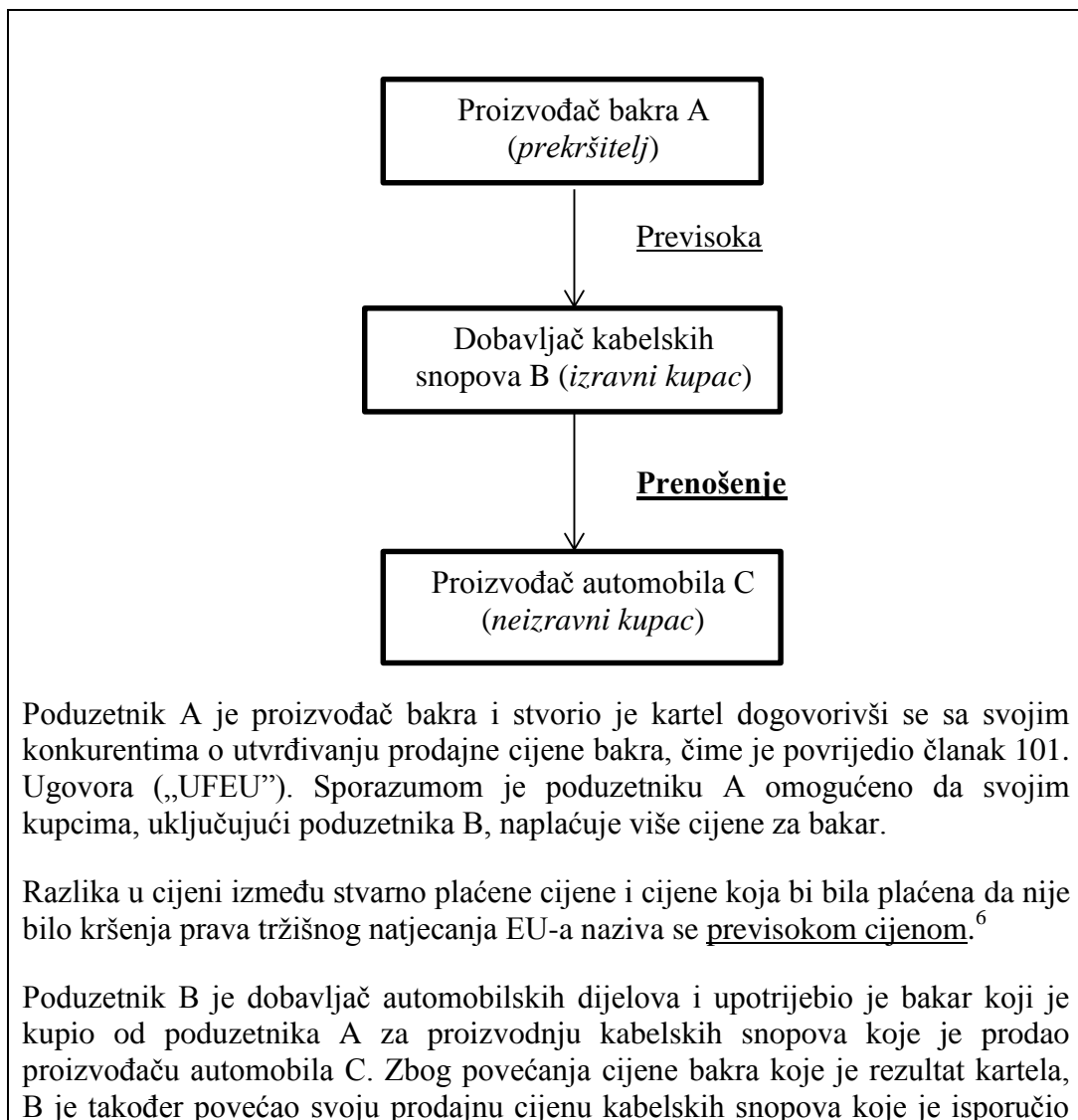
upotrijebio. Primjerice, u nekim slučajevima tužitelj ne može podnijeti tužbu zbog izmakle dobiti koja je rezultat učinka na obujam jer bi to dovelo do dodatne složenosti. No, tužba neizravnog kupca protiv prekršitelja obično će uključivati razmatranje prenošenja jer je to ključno za tu tužbu.

- (5) Isto tako način na koji sud želi pristupiti procjeni prenošenja vjerojatno će ovisiti o prirodi i veličini tužbe. Odabir različitih ekonomskih metoda i pristupa objašnjenih u smjernicama trebao bi biti proporcionalan predmetu. Ono što je primjereno u pogledu opsega potrebnih podataka i cijene stručne analize za tužbu vrijednu 20 milijuna EUR možda nije proporcionalno za tužbu u vrijednosti od 200 000 EUR.

1.2. Što je prenošenje previsokih cijena?

- (6) Do prenošenja previsokih cijena može doći na različitim razinama lanca opskrbe. Objašnjeno je u Okvir 1 u nastavku upućivanjem na hipotetski primjer.

Okvir 1: Prenosnje povećanja cijene bakra

(6) Vidjeti članak 2. stavak 20. Direktive o naknadi štete.

poduzetniku C. To ponašanje čini prenošenje previsokih cijena, u ovom slučaju s poduzetnika B na poduzetnika C. Na temelju definicija iz Direktive o naknadi štete, poduzetnika A može se nazvati *prekršiteljem*, poduzetnika B *izravnim kupcem*, a poduzetnika C *neizravnim kupcem*.⁷

- (7) Kada izravni kupac, u potpunosti ili djelomično, prenosi previsoku cijenu na neizravnog kupca, neizravni kupac neće biti samo suočen s učinkom na cijenu, nego će u mnogim slučajevima ujedno smanjiti svoju potražnju. To se smanjenje naziva učinkom na obujam. U nastavku se detaljnije raspravlja o zakonskim i ekonomskim implikacijama toga. Jednostavno rečeno, kad dođe do prenošenja previsoke cijene, neizravni kupac može kupiti manje od izravnog kupca i stoga manje prodati neizravnim kupcima koji slijede u lancu opskrbe.
- (8) Previsoka cijena može se prenositi niz cijeli lanac opskrbe i odnositi na proizvode ili na usluge. Na primjer, ako nastavimo pratiti hipotetski predmet prethodno opisan u Okvir 1, proizvođač automobila C možda je isto tako povećao cijene koje je naplatio svojem kupcu, neovisnom trgovcu automobilima na malo D. Slijedom toga, poduzetnik D mogao je isto tako povećati svoju cijenu automobila u kojem se nalazi bakar iz kartela za krajnje potrošače. Poduzetnici C, D i krajnji potrošači su svi neizravni kupci u smislu definicije iz Direktive o naknadi štete.⁸

1.3. Struktura smjernica

- (9) Upućivanjem na pravna načela, ustaljenu sudsku praksu i odredbe iz Direktive o naknadi štete, ovim se smjernicama utvrđuje pravni okvir koji se primjenjuje na prenošenje. U kratkom pravnom odjeljku naveden je sažetak proceduralnih pravila i instrumenata prema kojima nacionalni sudovi mogu uzeti u obzir prenošenje previsokih cijena u postupcima za naknadu štete. U pravnom okviru kombiniraju se pravo Unije i nacionalne prakse. U tom kontekstu suci moraju posvetiti posebnu pozornost načelima učinkovitosti i jednakovrijednosti.⁹ To znači da nacionalne propise moraju primjenjivati tako da ne čine praktički nemogućim ili pretjerano teškim ostvarivanje prava na potpunu naknadu štete prouzročene kršenjem prava tržišnog natjecanja EU-a (načelo učinkovitosti)¹⁰. U skladu s načelom jednakovrijednosti, nacionalna pravila i postupci koji se odnose na postupke za naknadu štete koja proizlazi iz kršenja članka 101. ili 102. UFEU-a ne smiju biti nepovoljniji za navodno oštećene strane od onih kojima se uređuju slični postupci za naknadu štete koji proizlaze iz kršenja nacionalnog prava.
- (10) Glavni odjeljak ovih smjernica odnosi se na ekonomiju prenošenja, tj. na ekonomsku teoriju i metode kvantifikacije koje su relevantne za potrebe procjene prenošenja. Dio o ekonomskoj teoriji usredotočen je na teoretske koncepte na kojima se temelji prenošenje i u njemu su utvrđeni čimbenici koji na njega mogu

(7) Vidjeti članak 2. stavke 2., 23. i 24. Direktive o naknadi štete.

(8) Prema članku 2. stavku 24. Direktive o naknadi štete „neizravni kupac” znači fizička ili pravna osoba koja je, ne izravno od prekršitelja, nego od izravnog kupca ili daljnjeg otkupljivača, kupila proizvode ili usluge koji su bili predmetom kršenja prava tržišnog natjecanja, ili proizvode ili usluge koji ih sadrže ili su iz njih izvedeni.”

(9) Vidjeti članak 4. Direktive o naknadi štete.

(10) Detaljnije o pravu na potpunu naknadu štete vidjeti u točki (11) i dalje u nastavku.

imati učinak. U dijelu o ekonomskoj kvantifikaciji prikazani su različiti pristupi i metode za kvantifikaciju učinaka prenošenja.

2. PRAVNI OKVIR

2.1. Prenošnje previsokih cijena i pravo na potpunu naknadu štete

- (11) Pravila Direktive o naknadi štete o prenošenju previsokih cijena utemeljena su na načelu kompenzacije, na kojem se temelji i cijela Direktiva o naknadi štete.¹¹ Dva elementa ovog načela imaju važne implikacije na prenošenje previsokih cijena. Prvo, na temelju ustaljene sudske prakse Suda Europske unije to znači da „svaka osoba ima pravo tražiti naknadu za pretrpljenu štetu ako postoji uzročna veza između te štete i sporazuma ili prakse zabranjene u skladu s člankom 101. UFEU-a”^{12, 13} Drugo, tužitelji koji su pretrpjeli tu štetu imaju pravo na potpunu naknadu štete koja se mora tumačiti kao stavljanje osobe u položaj u kojem bi ta osoba bila da nije došlo do povrede.¹⁴
- (12) U kontekstu prenošenja previsokih cijena, Direktivom o naknadi štete utvrđeno je da „svatko” obuhvaća i izravne i neizravne kupce.¹⁵ Primjerice, u hipotetskom slučaju prethodno navedenom u Okvir 1 proizvođač kablaskih snopova B kao izravni kupac i proizvođač automobila C kao neizravni kupac mogu tražiti kompenzaciju od proizvođača bakra A kao prekršitelja. Drugi neizravni kupci koji slijede kasnije u lancu opskrbe isto tako imaju pravo na naknadu štete od prekršitelja. Kako je prethodno navedeno u točki (8), to bi u hipotetskom primjeru u okviru 1. bili neovisni trgovac automobilima na malo D i krajnji potrošači.
- (13) Potrebno je imati na umu da se prethodno navedeni elementi kompenzacijskog načela, tj. pravo svake osobe za zatraži potpunu naknadu za štetu koja je uzročno povezana s povredom prava tržišnog natjecanja EU-a, primjenjuju i na izravne i neizravne *dobavljače* prekršitelja. Direktiva o naknadi štete upućuje na situaciju kartela kupaca kao primjer u kojem šteta može nastati zbog manjih cijena koje su prekršitelji platili svojim dobavljačima.¹⁶
- (14) Potpuna naknada štete obuhvaća naknadu za stvarni gubitak (*damnum emergens*) i za izmaklu dobit (*lucrum cessans*) te isplatu kamata.¹⁷ Općenito, stvarnim gubitkom smatra se smanjenje imovine osobe, a izmaklom dobiti smatra se povećanje te imovine do kojeg bi došlo da se nije dogodio štetan čin.¹⁸ U kontekstu

(11) Vidjeti članak 1. stavak 1., i članak 3. stavak 1. Direktive o naknadi štete.

(12) Sud Europske unije 5. lipnja 2014. C-557/12 (*Kone*) EU:C:2014:1317, točka 22. uz upućivanje na Sud Europske unije 13. srpnja 2006. predmet C-295/04 (*Manfredi*) EU:C:2006:461, točka 61.

(13) Komisija je još prije podsjetila na „važnost koju Sud Europske unije pridaje kompenzacijskom načelu i njegovoj premisi da naknada štete treba biti dostupna svakoj oštećenoj osobi koja može dokazati dostatnu uzročnu vezu s povredom”, vidjeti Komisijinu BIJELU KNJIGU o postupcima za naknadu štete do kojih je došlo zbog povrede protumonopolskih propisa EU-a, Bruxelles, 2. travnja 2008., COM(2008) 165 final, str. 7.

(14) Prva rečenica članka 3. stavka 2. Direktive o naknadi štete.

(15) Članak 12. stavak 1. Direktive o naknadi štete.

(16) Vidjeti uvodnu izjavu 43. Direktive o naknadi štete. No, potrebno je imati na umu i mogućnost negativnog učinka na dobavljače u slučaju kartela prodavatelja, naime ako manje isporučuju prekršiteljima zbog učinka na obujam.

(17) Vidjeti drugu rečenicu članka 3. stavka 2. Direktive o naknadi štete.

(18) Mišljenje nezavisnog odvjetnika Capotortija od 12. rujna 1979. u predmetu 238/78 (*Ireks-Arkady*) ECLI:EU:C:1979:203, točka 9.

prenošenja, ta je razlika bitna zbog karakterističnih ekonomskih učinaka i njihove zakonske klasifikacije. U nastavku je objašnjeno opće pravilo.

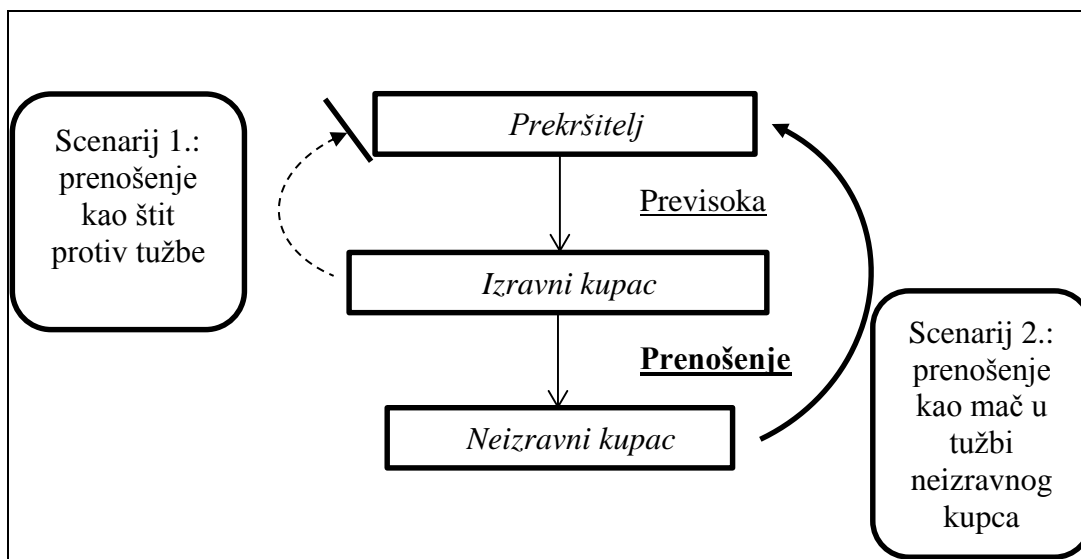
- Učinak na cijenu odnosi se na previsoku cijenu kao povećanje cijene koje je izravni ili neizravni kupac morao platiti za proizvod ili usluge zbog povrede prava tržišnog natjecanja EU-a.¹⁹ On ulazi u kategoriju stvarnog gubitka i dio je štete koju se u Direktivi o naknadi štete naziva štetom od previsoke cijene.²⁰ Međutim, izravni ili neizravni kupac može biti u mogućnosti prenijeti previsoku cijenu dalje niz lanac opskrbe i tako smanjiti (djelomično prenošenje) ili ukloniti (potpuno prenošenje) svoj stvaran gubitak. Pri utvrđivanju stvarnog gubitka u slučaju prenošenja nacionalni sudovi moraju identificirati štetu od previsoke cijene koja ostaje na određenoj razini lanca opskrbe.
 - Učinak obujma odnosi se na gubitak dobiti zbog smanjene prodaje koja je rezultat prenošenja, tj. manjeg obujma prodaje zbog povećanja cijena. Moguće ju je vratiti kao izmaklu dobit.²¹
- (15) Iako Direktiva o naknadi štete razlikuje stvaran gubitak zbog previsoke cijene s jedne strane i izmaklu dobit zbog smanjene prodaje s druge strane, između temeljnog učinka na cijenu i učinka na obujam postoji unutarnja veza. Stoga je, ako prenošenje postane relevantno, potrebno u obzir uzeti oba učinka i njihovu interakciju. Ekonomske metode kojima se to čini objašnjene su u nastavku.
- 2.2. Scenariji u kojima se sud bavi s pitanjima prenošenja**
- (16) U postupcima za naknadu štete čiji su uzrok povrede prava tržišnog natjecanja EU-a nacionalni sudovi obično se bave prenošenjem previsokih cijena u dva scenarija.
- (17) Prvo, prekršitelj se može pozvati na prenošenje previsokih cijena u svojoj obrani od tužbe, tj. tvrditi da je tužitelj smanjio svoj stvaran gubitak njegovim prenošenjem, u cijelosti ili djelomično, na vlastite kupce.²² Ta situacija, u kojoj se prenošenje može opisati kao štit, ilustrirana je u nastavku u Okvir 2 u vezi s tužbom izravnog kupca. Mora se uzeti u obzir da se obrana prenošenjem može upotrijebiti i protiv tužbi neizravnih kupaca koji slijede u lancu opskrbe.
- (18) Drugo, neizravni kupci mogu svoje postupke za naknadu štete temeljiti na argumentu da su izravni kupci prekršitelja prenijeli (dijelove) previsoke cijene na njih te da su stoga oni pretrpjeli štetu. U takvom se scenariju prenošenje može opisati kao mač. Taj je scenarij ilustriran i u nastavku u Okvir 2.

(19) Uvodna izjava 39. Direktive o naknadi štete.

(20) Članak 12. stavak 2. Direktive o naknadi štete.

(21) Vidjeti članak 12. stavak 3. Direktive o naknadi štete.

(22) Vidjeti uvodnu izjavu 39. Direktive o naknadi štete.

Okvir 2: Tipični scenariji prenošenja

- (19) Kada se prenošenje previsokih cijena koristi kao obrana od postupka čiji je uzrok kršenje prava tržišnog natjecanja EU-a, tuženik uglavnom treba dokazati da je tužitelj prenio previsoku cijenu.²³ Teret dokaza odnosi se na postojanje prenošenja previsoke cijene i njegov opseg. Ako je obrana prenošenjem u potpunosti ili djelomično uspješna, tužitelj i dalje može tražiti naknadu za izmaklu dobit koja je rezultat prenošenja.²⁴ U tom je slučaju teret dokazivanja takvog učinka na obujam povezanog s prenošenjem na tužitelju.
- (20) Direktiva o naknadi štete sadržava i konkretna pravila za drugi scenarij u kojem neizravni kupac tvrdi da je pretrpio štetu zbog prenošenja previsokih cijena. Teret dokazivanja postojanja i opsega tog prenošenja uglavnom je na neizravnom kupcu koji traži naknadu štete od prekršitelja. No, Direktiva o naknadi štete priznaje praktične poteškoće s kojima se takav tužitelj koji slijedi u lancu opskrbe suočava.²⁵ Kako bi se uklonile praktične prepreke za neizravne kupce, u Direktivi o naknadi štete nalaze se pravila koja im olakšavaju teret dokaza. Ona se odnose na oborive presumpcije zakona, od kojih je najvažnija ona iz članka 14. stavka 2. Direktive o naknadi štete,²⁶ i presumpcije činjenica na temelju uobičajenog tijeka događaja, npr. u članku 14. stavku 1. i u uvodnoj izjavi 41. Direktive o naknadi štete navodi se da s obzirom na uvjete u kojima poduzetnici djeluju prenošenje povećanja cijena dalje niz lanac opskrbe može biti poslovna praksa. Člankom 17. stavkom 2. Direktive o naknadi štete uspostavlja se općenitija presumpcija da kršenja počinjena u obliku kartela uzrokuju štetu.
- (21) Presumpcije činjenica mogu se definirati u skladu s nacionalnim pravom upućivanjem na ekonomiju i tipičan razvoj situacije na tržištu, uključujući uvid u to

(23) Vidjeti drugu rečenicu članka 13. Direktive o naknadi štete.

(24) Člankom 12. stavkom 3. Direktive o naknadi štete određeno je da se pravilima o prenošenju ne dovodi u pitanje pravo oštećene strane da zahtijeva i dobije naknadu za izmaklu dobit zbog potpunog ili djelomičnog prenošenja previsoke cijene.

(25) Uvodna izjava 41. Direktive o naknadi štete.

(26) Člankom 14. stavkom 2. Direktive o naknadi štete propisuje se specifična presumpcija za zahtjeve neizravnih kupaca o kojoj će detaljnije biti riječ u točki (22) i dalje u nastavku.

da je u nekim djelatnostima poslovna praksa da se povećanja cijena prenose dalje niz lanac opskrbe.²⁷

- (22) Ta činjenična pretpostavka ujedno čini osnovu zakonske presumpcije koja s nalazi u članku 14. stavku 1. Direktive o naknadi štete. Prema tamo propisanim uvjetima, neizravni kupac može imati koristi od oborive presumpcije u skladu s kojom se smatra da je tužitelj (tj. neizravni kupac) dokazao da je došlo do prenošenja s izravnog kupca na neizravnog kupca. Uvjeti propisani člankom 14. stavkom 2. Direktive o naknadi štete i koje tužitelj treba dokazati jesu sljedeći:
- (a) tuženik je počinio kršenje prava tržišnog natjecanja EU-a;
 - (b) kršenje prava tržišnog natjecanja EU-a dovelo je do previsoke cijene za izravnog kupca tuženika i
 - (c) neizravni kupac je kupio robu ili usluge koji su bili predmetom kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a ili je kupio robu ili usluge koji su iz njih izvedeni ili ih sadrže.
- (23) Ta se presumpcija ne primjenjuje kada prekršitelj može vjerodostojno dokazati, na način da uvjeri sud, da previsoka cijena nije ili nije u cijelosti prenesena na neizravnog kupca.²⁸ Ako prekršitelj zadovoljava taj standard, teret dokaza ostaje na tužitelju, ne dovodeći u pitanje primjenu činjeničnih presumpcija.
- (24) Kao rezultat načela kompenzacije, prakse prenošenja previsokih cijena i prethodno navedenih presumpcija, moguće je da postoje paralelne tužbe kupaca koji se nalaze na različitim razinama lanca opskrbe. U takvim situacijama nacionalni sudovi trebali bi nastojati izbjeći i prekomjernu naknadu štete i premalu naknadu štete.²⁹ To se među ostalim može postići uzimajući na odgovarajući način u obzir sve postupke za naknadu štete koji su povezani s istim kršenjem prava tržišnog natjecanja EU-a, presude koje su rezultat takvih postupaka za naknadu štete i relevantne javno dostupne informacije koje proizlaze iz javne provedbe prava tržišnog natjecanja EU-a u tom predmetu.³⁰ Primjerice, ako se pred sudovima različitih država članica vode povezani postupci, nacionalni sudovi mogu primijeniti članak 30. Uredbe (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća³¹ na koju Direktiva o naknadi štete upućuje.³² Tim je člankom određeno da nacionalni sudovi, osim suda koji je prvi pokrenuo postupak, mogu zastati s postupkom ili, pod određenim okolnostima, mogu odbiti nadležnost.
- (25) Nacionalni sudovi trebali bi isto tako koristiti odgovarajuća postupovna sredstva koja su im na raspolaganju prema nacionalnom pravu. U Direktivi o naknadi štete navodi se mogućnost spajanja zahtjeva.³³ Ovisno o nacionalnom pravosuđnom

(27) Vidjeti članak 14. stavak 1. i uvodnu izjavu 41. Direktive o naknadi štete.

(28) Vidjeti zadnju rečenicu članka 14. stavka 2. Direktive o naknadi štete.

(29) Vidjeti članak 12. stavke 1. i 2. te članak 15. Direktive o naknadi štete.

(30) Vidjeti članak 15. stavak 1. Direktive o naknadi štete.

(31) Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL L 351, 20.12.2012., str. 1.).

(32) Vidjeti uvodnu izjavu 44. i članak 15. stavak 2. Direktive o naknadi štete.

(33) Uvodna izjava 44. Direktive o naknadi štete.

sustavu mogu se upotrijebiti i drugi instrumenti, kao što su intervencije trećih strana i pravila o zastojima postupka.

2.3. Uloga dokaza

- (26) Za pravnu procjenu prenošenja obično je potrebna složena činjenična i ekonomska analiza. Iako izvođenje potrebnih dokaza općenito čini važan element u svakom postupku za naknadu štete koji proizlazi iz kršenja članka 101. ili 102. UFEU-a, uloga dokaza o prenošenju varira ovisno o navedenim scenarijima i opsegu u kojem se presumpcija primjenjuje.³⁴ Procjenu i izvođenje dokaza određuju različite činjenice koje su relevantne i dostupne za procjenu prenošenja. Primjerice, kretanje stvarnih cijena koje izravni kupac naplaćuje slijedom previsoke cijene može se izravno utvrditi uvidom u cjenike koji su stranke dostavile.
- (27) Direktivom o naknadi štete nastoji se osigurati učinkovito ostvarivanje prava i ravnopravnosti stranaka propisivanjem pravila za traženje otkrivanja dokaza. Ta pravila primjenjuju se u oba prethodno navedena scenarija prenošenja. U pogledu scenarija u kojem se prenošenje upotrebljava kao obrana, u članku 13. Direktive o naknadi štete konkretno se navodi da tuženik može razumno zahtijevati otkrivanje od tužitelja ili od trećih strana. U scenariju u kojem neizravni kupac traži naknadu štete, u članku 14. stavku 1. Direktive o naknadi štete propisano je da taj neizravni kupac može razumno zahtijevati otkrivanje od tuženika ili od trećih strana. To otkrivanje može biti posebno važno jer je teret dokazivanja postojanja i opsega prenošenja obično na kupcu, kako je već navedeno.
- (28) Prethodno navedenim pravilima o otkrivanju zahtjevi za otkrivanje se ograničavaju u toj mjeri da stranka na kojoj je teret dokazivanja postojanja i opsega prenošenja može samo „razumno” zahtijevati otkrivanje. Razmatrajući općenita pravila o otkrivanju propisana u članku 5. Direktive o naknadi štete nacionalni sud može zahtijevati da je stranka koja podnosi zahtjev iznijela uvjerljivu tvrdnju da je izravni kupac štetu od previsoke cijene prenio na neizravnog kupca. Stranka koja podnosi zahtjev mora ujedno koristiti činjenice koje su joj već „razumno” dostupne. U kontekstu prenošenja, to se odnosi na informacije prikupljene tijekom poslovanja s drugom strankom ili informacije trećih strana (kao što su pružatelji informacija o stanju na tržištu) koje su joj razumno dostupne.
- (29) Prvom rečenicom članka 5. stavka 3. Direktive o naknadi štete propisano je načelo proporcionalnosti u smislu da se od nacionalnih sudova zahtijeva da „proporcionalno ograničavaju otkrivanje dokaza”. To je načelo bitno za upravljanje predmetom u postupcima za naknadu štete koja proizlazi iz kršenja članka 101. ili 102. UFEU-a. Kako je prethodno navedeno, suci primjenjuju nacionalna postupovna pravila te moraju posebnu pažnju posvetiti načelima učinkovitosti i jednakovrijednosti. No, u ovom pravnom okviru se načelom proporcionalnosti propisanim u članku 5. stavku 3. prvoj rečenici Direktive o naknadi štete sucima dopušta primjena pravila o otkrivanju kako bi se uzelo u obzir troškove i koristi od nalažanja zatraženog otkrivanja. To primjerice znači da suci umjesto da prikupljaju dodatne podatke mogu doći do zaključka da im dokazi koje su stranke već predložile omogućuju da procijene udio previsoke cijene koji je prenesen. Ovisno o instrumentima koji su im dostupni prema nacionalnom pravu, oni mogu imenovati

(34) Vidjeti prethodnu točku (16) i dalje.

vlastite ekonomske vještake ili suziti pitanja na koja trebaju odgovoriti vještaci koje je imenovala stranka. Detaljnije smjernice nalaze se u poglavlju 4 u nastavku.

- (30) Od druge strane mogu se zatražiti dokazi putem nacionalnog suda i pod njegovom strogom kontrolom. Zahtjev se mora odnositi na specifične stavke ili kategorije dokaza. Međutim, ako nacionalni sud razmatra opća načela proporcionalnosti i zaštite legitimnih interesa kako je navedeno u članku 5. stavku 3. Direktive o naknadi štete, ponekad je stranci koja mora dokazati učinak prenošenja potrebno otkriti i određene povjerljive informacije. Kada se traži otkrivanje tih informacija, ključno je da sud ima uspostavljene mjere kojima štiti povjerljive informacije. Primjeri tih mjera mogu biti dijeljenje informacija u krugovima povjerljivosti ili putem soba s podacima u kojima predstavnici stranaka dobivaju pristup povjerljivim informacijama koje su relevantne za predmetni slučaj.³⁵
- (31) Otkrivanje dokaza koji se nalaze u spisu tijela nadležnog za tržišno natjecanje moglo bi potencijalno biti relevantno za kvantifikaciju previsoke cijene, ali je općenito manje relevantno u kontekstu prenošenja (posebice zbog toga što je pri prenošenju previsokih cijena riječ o usklađivanju cijena kupaca o kojima obično nema informacija u spisu tijela nadležnog za tržišno natjecanje. Kako je utvrđeno u članku 6. stavku 10. Direktive o naknadi štete, otkrivanje dokaza se od tijela nadležnog za tržišno natjecanje traži samo ako nema drugog rješenja.
- (32) Vrsta dokaza koja je potrebna da bi se dokazalo i kvantificiralo prenošenje ovisi u velikoj mjeri o upotrijebljenoj ekonomskoj metodi. Kako je detaljnije opisano u nastavku, stranke mogu općenito temeljiti svoju analizu na ekonomskoj teoriji i na kvantitativnoj ekonomiji. Stoga, bez obzira na činjenicu da postoje drugi načini kategoriziranja, dokazi se obično dijele na kvalitativne i kvantitativne dokaze. U Direktivi o naknadi štete objašnjeno je da „dokaz” znači sve vrste dokaznih materijala koji su dopušteni pred nacionalnim sudom.³⁶ To može uključivati sljedeće:
- Kvantitativni dokazi sastoje se npr. od i. ugovora, ii. internih dokumenata o poslovnom ponašanju ili strategijama određivanja cijena, iii. financijskih i računovodstvenih izvješća, iv. izjava svjedoka, v. stručnih mišljenja te vi. industrijskih izvješća i tržišnih studija.
 - Kvantitativni dokazi koji se posebno odnose na podatke za upotrebu ekonometrijskih tehnika³⁷, kao što su i. prodajne cijene, maloprodajne cijene i cijene za krajnje potrošače predmetnih proizvoda ili usluga te usporedivih proizvoda ili usluga, ii. financijska izvješća, iii. stručna mišljenja, iv. cijene određene propisima, v. obujam prodaje, vi. popusti te vii. drugi troškovi inputa i elementi troškova.

(35) Komisija upotrebljava sobe s podacima kako bi strankama u predmetima koncentracija i protumonopolskim predmetima omogućila pristup povjerljivim informacijama, vidjeti primjerice radni dokument službi Komisije „Najbolje prakse za dostavljanje dokaza i prikupljanje podataka u predmetima koji se odnose na primjenu članaka 101. i 102. UFEU-a u predmetima koncentracija”, točka 47.

(36) Vidjeti članak 2. stavak 13. Direktive o naknadi štete u kojem se izričito objašnjava da „dokaz” obuhvaća dokumente i sve drugi predmeti koji sadrže informacije, bez obzira na medij na kojem su te informacije pohranjene.

(37) Ekonometrijske tehnike objašnjene su u odjeljku 4.3 u nastavku i u Dodatku 2.

- (33) Kao što se može zaključiti iz neposredno navedenog neiscrpnog popisa, određene vrste dokaza mogu se kvalificirati i kao kvalitativni i kao kvantitativni dokazi, tj. financijska izvješća i stručna mišljenja.
- (34) Naposljetku, kako je utvrđeno u članku 15. stavku 1. Direktive o naknadi štete, postupci za naknadu štete koji se odnose na isto kršenje prava tržišnog natjecanja EU-a i povezane presude također mogu biti izvor informacija relevantan za kvantifikaciju prenošenja.

2.4. Kvantificiranje prenošenja: sudska ovlast procjenjivanja

- (35) U članku 12. stavku 5. Direktive o naknadi štete izričito se zahtijeva da države članice osiguraju da nacionalni sudovi imaju ovlast procijeniti, u skladu s nacionalnim postupcima, udio bilo koje previsoke cijene koji je prenesen. Ta ovlast obuhvaća sve učinke prenošenja, tj. učinak na cijenu i na obujam. To proizlazi i iz članka 17. stavka 1. Direktive o naknadi štete koji se općenitije primjenjuje na kvantifikaciju štete.
- (36) Kada države članice ovlasti procjenjivanja primjenjuju u nacionalnom pravu, moraju uzeti u obzir pravila i načela iz Direktive o naknadi štete i temeljne sudske prakse Suda Europske unije. Nacionalni sudovi moraju svoje proceduralne instrumente koristiti u skladu s time. Konkretno, kako je prethodno navedeno, oni moraju primjenjivati pravila o teretu dokaza i standardu dokazivanja na način koji ne dovodi u opasnost potpunu učinkovitost članka 101. UFEU-a.
- (37) Primjerice, na temelju načela učinkovitosti Sud Europske unije odlučio je u predmetu *Kone* da žrtve tzv. zaštitne cijene mogu dobiti naknadu štete za gubitke koji su nastali kršenjem prava tržišnog natjecanja EU-a izjavivši da bi potpuna učinkovitost članka 101. UFEU-a bila ugrožena ako bi nacionalno pravo kategorički i bez obzira na specifične okolnosti predmeta isključivalo njihovo pravo na traženje naknade za pretrpljenu štetu. Nadalje, u navedenom predmetu istaknuto je da su sudska praksa EU-a i Direktiva o naknadi štete relevantni za procjenu uzroka štete u postupcima zbog kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a. Taj je aspekt važan za prenošenje previsokih cijena jer se činjenična i pravna pitanja uzročnosti obično javljaju kada je prekršitelj izravni kupac navodno djelomično ili u potpunosti prenio previsoku cijenu na neizravnog kupca.
- (38) Isto tako, kada nacionalni sudovi u skladu s nacionalnim postupcima procijene količinu štete i udio prenesene previsoke cijene, kako je predviđeno u Direktivi o naknadi štete, oni moraju poštovati navedena načela jednakovrijednosti i učinkovitosti. Kada je riječ o ovlasti procjenjivanja, to znači da nacionalni sudovi ne mogu odbiti podnesak o prenošenju zato što stranka nije u stanju točno kvantificirati učinke prenošenja.
- (39) Nadalje, ovlast procjenjivanja, kako je propisano u članku 12. stavku 5. i članku 17. stavku 3. Direktive o naknadi štete, zahtijeva da nacionalni sudovi svoju procjenu temelje prvo na informacijama koje su razumno dostupne i drugo da nastoje vjerodostojno procijeniti iznos ili udio prenošenja. To proizlazi iz Direktive o naknadi štete u kojoj se naglašava postojanje asimetrije informacija i priznaje da se

šteta teško može potpuno točno kvantificirati.³⁸ Nacionalni sudovi morat će se u praksi oslanjati na pretpostavke.³⁹

- (40) Načelom potpune naknade štete unatoč tome zahtijeva se da nacionalni sudovi daju najbolju procjenu. Člancima 101. i 102. UFEU-a svakoj osobi koja je žrtva kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a daje se pravo da bude stavljena u položaj koji nije ni bolji ni gori od onoga u kojem bi bila da kršenje nije počinjeno (vidjeti prethodnu točku (11)). Iz tog razloga člankom 15. stavkom 1. Direktive o naknadi štete propisano je da se mora izbjegavati pretjerana i nedovoljna naknada štete.
- (41) Procjena se provodi u skladu s nacionalnim pravom. Zapravo brojne države članice već imaju propise koji odgovaraju ovlasti procjenjivanja predviđenoj u Direktivi o naknadi štete.⁴⁰

3. EKONOMSKA TEORIJA O PRENOŠENJU

3.1. Pregled

- (42) Prenošnje previsokih cijena i povezani učinci na cijenu i obujam nastaju zbog poticaja za poduzeća da na povećanja svojih troškova odgovore podizanjem cijena. Početna previsoka cijena može se shvatiti kao povećanje troškova inputa izravnog kupca. Za procjenu učinka prenošenja sud bi morao razmotriti kako bi takvo povećanje cijena utjecalo na 1. cijene koje izravni kupac određuje na silaznom tržištu i 2. obujma koji izravni kupac isporučuje.
- (43) Nacionalni sudovi procjenjuju prenošenje na temelju okolnosti konkretnog predmeta. No opće razumijevanje ekonomske teorije o prenošenju i povezanih učinaka može biti bitno za sud iz nekoliko razloga. Prvo, ekonomska teorija sudu pruža okvir u kojem može procjenjivati kvantitativne i kvalitativne dokaze. Takvi dokazi pobliže su objašnjeni u odjeljku 4.2. Drugo, posebice u ranim fazama postupka, ekonomska teorija može sucima pomoći pri donošenju odluka u pogledu otkrivanja podataka ili informacija procjenjivanjem njihove relevantnosti. Naposljetku, teoretski ili konceptualni razlozi isto mogu biti dio osnove za odlučivanje o vjerodostojnosti i pouzdanosti različitih ekonomskih objašnjenja na kojima se temelji veza između previsoke cijene i prenošenja koja su iznijele stranke.
- (44) U Direktivi o naknadi štete nema razlike između šteta nastalih zbog 1. povećanih cijena (učinaka na cijenu) i prenošenja tih previsokih cijena te 2. smanjene kvalitete proizvoda ili sprečavanja inovacija (necjenovnih učinaka) i potencijalnih učinaka

(38) Vidjeti uvodnu izjavu 46. Direktive o naknadi štete. Direktiva o naknadi štete za rješavanje takvih pitanja među ostalim uključuje pravila o otkrivanju (vidjeti stavke (27) i dalje u nastavku, mogućnost zahtijevanja pomoći od nacionalnih tijela nadležnih za tržišno natjecanje u skladu s člankom 17. stavkom 3. Direktive o naknadi štete i obvezu uzimanja u obzir drugih postupaka koji se odnose na isto kršenje prava (vidjeti točku (24) u nastavku).

(39) Praktični vodič, točka 16. U točkama 11.–20. Praktičnog vodiča naveden je i opći pristup kvantificiranju štete u predmetima tržišnog natjecanja.

(40) Primjerice, nacionalni sudovi u Ujedinjenoj Kraljevini kvantificiraju štetu „dobrom maštom i praksom grubog reza” (*Gibson protiv Pride Mobility Products Ltd* [2017.] CAT 9), u Nizozemskoj nacionalni sud koji dodjeljuje naknadu štete kvantificira iznos štete u mjeri u kojoj je to moguće (vidjeti članak 612. Zakona o građanskom postupku *Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering*) i procjenjuje je na način koji najbolje odgovara svojstvima štete (vidjeti članak 6:97 tog zakona).

takvih šteta dalje niz lanac opskrbe. Smjernicama se neće obuhvatiti prenošenje u kontekstu necjenovnih učinaka.

- (45) Prema ekonomskoj teoriji postojanje i veličinu učinaka prenošenja, tj. povezanih učinaka na cijenu i obujam, određuje niz čimbenika.⁴¹ Ti čimbenici uključuju sljedeće:

- i. priroda troškova inputa⁴² na koje utječe previsoka cijena (neovisno o tome jesu li ti troškovi fiksni ili varijabilni, o tome povećavaju li se kršenjem troškovi samo za jednog kupca ili za sve kupce na određenom tržištu);
- ii. priroda potražnje za proizvodom s kojom su suočeni izravni ili neizravni kupci (a posebice veza između razine potražnje i cijene);
- iii. priroda i intenzitet konkurentske interakcije među poduzećima na tržištu na kojem posluju izravni ili neizravni kupci; te
- iv. kako je detaljnije objašnjeno u Prilogu 1., drugi elementi kao što su karakteristike kupaca (potrošača ili poslovnih subjekata), udio različitih inputa poduzeća na koje utječe previsoka cijena, snaga potrošača, vertikalna integracija izravnih i neizravnih kupaca, regulacija cijena ili razdoblje kada su donesene odluke o određivanju cijena na raznim razinama lanca opskrbe.⁴³

- (46) Prvo, priroda troškova inputa izravnog kupca na koje utječe previsoka cijena utječe na to može li se, i u kojoj mjeri, ta previsoka cijena prenijeti. Kada previsoka cijena utječe na troškove izravnog kupca koji se ne mijenjaju ovisno o količini ulaznih materijala (tj. fiksni troškovi), vjerojatno ju se neće prenijeti, jer takvi troškovi obično ne utječu na određivanje cijene izravnog kupca, barem ne kratkoročno.⁴⁴ Za razliku od toga, ako previsoka cijena utječe na troškove izravnog kupca koji se mijenjaju ovisno o količini inputa (tj. varijabilni troškovi), općenito je vjerojatnije da će, barem u određenoj mjeri, biti prenesena. Do toga dolazi jer granični troškovi (potkategorija varijabilnih troškova) obično utječu na odluke izravnog kupca o određivanju cijena.⁴⁵
- (47) Drugo, potražnja za proizvodom izravnog kupca utječe na razinu prenošenja. Standardni mehanizam određivanja cijena utemeljen je na činjenici da se potražnja poduzeća (tj. količina koju će prodati) smanjuje ako ono podigne svoju cijenu. U kolikoj će mjeri izravni kupac podići svoju cijenu kad je suočen s previsokom cijenom ovisi o tome koliko je snažna reakcija potražnje na takvu promjenu cijene. Primjerice, ako je izravni kupac monopolist i ako je njegova potražnja jednako osjetljiva na promjene cijena za sve razine cijena, obično će se prenijeti pola

(41) U ovom se odjeljku objašnjavaju razlozi zbog kojih bi čimbenici koji su nabrojani u točki (45) mogli biti važni za određivanje postojanja i mjere učinka na cijenu povezanog s prenošenjem i učinka na obujam povezanog s prenošenjem. Detaljnije objašnjenje učinka svakog čimbenika navedeno je u Dodatku 1., zajedno s objašnjenjem standardnog mehanizma određivanja cijena.

(42) To se detaljnije objašnjava u Prilogu I.

(43) Razdoblje donošenja odluke o određivanju cijena može među ostalim utjecati na vremensko razdoblje povrede i potencijalno odgođen vremenski obrazac prenošenja previsokih cijena.

(44) No fiksni troškovi dugoročno mogu utjecati na analizu strateške odluke poduzeća tako da npr. prilagodi svoj proizvodni kapacitet, što opet može utjecati na naknadni (kratkoročni) mehanizam određivanja cijena.

(45) Vidjeti i Smjernice za ocjenu horizontalnih koncentracija prema Uredbi Vijeća o kontroli koncentracija između poduzetnika, SL C 31, 5.2.2004., točka 80.

previsoke cijene. Ako se potražnja kod monopolista sve više smanjuje (tj. ako je stopa smanjenja sve veća) kako on povećava cijenu, izravni kupac obično će prenijeti najviše pola previsoke cijene. Suprotno tome, kada se potražnja kod monopolista sve manje smanjuje što cijena više raste (tj. ako je stopa smanjenja sve manja), izravni kupac obično će prenijeti više od pola previsoke cijene.

- (48) Treće, priroda i intenzitet konkurentske interakcije među poduzećima na tržištu na kojem posluju prekršitelji kupci također utječe na razinu prenošenja. Važno je biti svjestan da učinak povećane konkurencije na mjeru prenošenja ovisi o tome utječe li početna previsoka cijena samo na izravnog kupca (tj. je li to previsoka cijena koja je specifična za određeno poduzeće) ili i na konkurente izravnog kupca (tj. previsoka cijena koja utječe na cijeli sektor). Ako previsoka cijena utječe samo na jednog izravnog kupca koji se intenzivno natječe s drugim izravnim kupcima, prenošenje je manje vjerojatno nego u situaciji kada je konkurencija jedinog izravnog kupca na koga ona utječe slaba. No ako je riječ o previsokoj cijeni koja utječe na cijeli sektor, velik broj izravnih kupaca koji se međusobno natječu uglavnom će ići u prilog većem prenošenju te previsoke cijene u usporedbi s tržištima na kojima je tržišno natjecanje slabije.⁴⁶
- (49) U velikom broju presuda nacionalnih sudova u postupcima za naknadu štete istaknuta je važnost razmatranja reakcija potražnje na promjene cijena, intenziteta konkurencije i toga utječe li previsoka cijena na konkurente izravnog kupca ili ne.⁴⁷
- (50) Četvrto, kako je navedeno u točki (45) i u Dodatku 1., i drugi elementi mogu u određenim okolnostima imati ključnu ulogu u mehanizmu određivanja cijena izravnog kupca te stoga i za prenošenje previsoke cijene od strane izravnog kupca. Primjerice, ti elementi mogu ne samo utjecati na opseg učinka na cijenu povezan s prenošenjem već i na učinak na obujam (npr. previsoka cijena jednog proizvoda može utjecati i na cijene drugih proizvoda koje prodaje izravni kupac kada se ti proizvodi mogu međusobno zamijeniti) ili na to kada će se takvi učinci manifestirati (tj. prenošenje previsoke cijene je vremenski odgođeno ili slučaj u kojem bi izravni kupac suočen s troškom promjene svojih cijena mogao odlučiti da neće prenijeti malu previsoku cijenu zbog tih „troškova jelovnika”). Još jedan element koji može biti važan za kvantifikaciju prenošenja previsoke cijene jest čini li input na koji utječe previsoka cijena veliki ili mali udio varijabilnih troškova izravnog kupca. Nacionalni sudovi razmatrali su neke od tih čimbenika u predmetima u kojima je bila riječ o prenošenju.⁴⁸
- (51) Naposljetku, važno je napomenuti da navedeni čimbenici istovremeno utječu na rezultat scenarija prenošenja te da bi u obzir trebalo uzeti i njihovu međusobnu

(46) Ta predviđanja ekonomske teorije dodatno su ilustrirana i objašnjena u primjeru 3. u poglavlju 3.2.

(47) Primjeri presuda koje se bave važnošću tržišne dinamike i reakcijama potražnje na promjene cijena su npr. sljedeće odluke: *Bundesgerichtshof* (Savezni sud), odluka od 28. lipnja 2011., predmet br. KZR 75/10 (*ORWT*) točke 59. i 69. i Regionalni sud u Düsseldorfu, odluka od 19. studenoga 2015., predmet br. 14d O 4/14 (*German Car Glass*), točka 221. Važnost stupnja tržišnog natjecanja i činjenica je li početna previsoka cijena specifična za određeno poduzeće ili ona utječe na cijeli sektor pitanja su kojima se isto tako bavi velik broj presuda nacionalnih sudova, npr. danska presuda Pomorskog i trgovačkog suda, predmet br. V 15/01, *EKKO*, 2002., i španjolska presuda Vrhovnog suda, odluka od 7. studenoga 2013., predmet br. 5819/2013 (*Nestle and ors protiv Ebro Puleva*).

(48) Francuska presuda Prizivnog suda u Parizu, odluka od 27. veljače 2014., predmet br. 10/18285 (*DOUX protiv Ajinomotoa & CEVA-e*), primjer je predmeta u kojem se razmatralo je li prenošenje vjerojatno kada input na koji utječe previsoka cijena čini mali udio varijabilnih troškova izravnog kupca. Ta je presuda isto tako detaljnije objašnjena u **Error! Reference source not found.** u nastavku.

ovisnost. No relativna važnost svakog čimbenika može varirati od slučaja do slučaja.

- (52) Postojanje i opseg prenošenja povezani su s gubitkom prodaje koji će uglavnom pratiti svako povećanje cijena. Kako je već opisano, taj gubitak prodaje može se okarakterizirati kao učinak na obujam. Do učinka na obujam dolazi zato što je kupac obično suočen s krivuljom potražnje silaznog nagiba. Ako se početna previsoka cijena prenosi niz lanac opskrbe, na svim razinama vertikalnog lanca doći će do učinka na obujam. Stoga bi u slučaju kada tužba uključuje naknadu štete zbog učinaka na obujam, sudovi trebali procijeniti i takav učinak.
- (53) Kako je već navedeno, svaka žrtva kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a može zatražiti potpunu naknadu štete za štetu koja je uzročno povezana s kršenjem. Kada se poziva na prenošenje, važna je procjena učinka na obujam kako bi se kvantificiralo štete od previsoke cijene. Procjena ukupne štete jednostavnim oduzimanjem učinka na cijenu povezanog s prenošenjem od učinka previsoke cijene dovodi do podcjenjivanja štete koju je pretrpio izravni ili neizravni kupac, jer se učinak na obujam ne uzima u obzir.
- (54) Na gubitak obujma koji je rezultat previsoke cijene utječu osjetljivost potražnje s kojom je kupac suočen i način na koji konkurenti kupca reagiraju na previsoku cijenu. Primjerice, ako je kupac suočen s neelastičnom potražnjom, tj. njegovi kupci su samo u maloj mjeri osjetljivi na povećanja cijene, povećanje cijene uzrokuje relativno malo smanjenje prodanog obujma. To će, ako su sve ostali čimbenici isti, dovesti do manjeg učinka na obujam nego u slučaju elastičnije potražnje. Istovremeno, ako zbog previsoke cijene i konkurenti kupca povećaju svoje cijene, to može smanjiti učinak kupčevog vlastitog povećanja cijene na njegovu prodaju.⁴⁹

3.2. Primjeri

- (55) U primjeru 1. u nastavku opisane su previsoke cijene koje su specifične za određeno poduzeće na tržištu sa snažnim tržišnim natjecanjem.

Primjer 1.

Situacija: Na istom relevantnom tržištu posluje 10 proizvođača soka od jabuke. Jedan od proizvođača nabavlja jabuke od dobavljača koji sudjeluje u kartelu kojim se utvrđuju cijene. Proizvođač soka od jabuke traži naknadu štete kao naknadu za previsoku cijenu. Međutim, tuženik (dobavljač jabuka) brani se prenošenjem i tvrdi da je proizvođač soka od jabuke cijelu previsoku cijenu prenio na neizravne kupce.

Analiza: Proizvođač soka od jabuke koji je suočen s previsokom cijenom ima snažnu konkurenciju devet drugih poduzeća za proizvodnju soka od jabuke i opskrbu njime. Svi su proizvodi koje prodaje deset poduzeća potrošačima prilično

(49) Ako samo kupac poveća svoje cijene, njegovi kupci svoju kupnju mogu prebaciti na konkurenciju. No, ako i konkurenti u izvjesnoj mjeri povećaju svoje cijene, kupcima bi se prebacivanje moglo učiniti manje privlačno, tako da ukupno smanjenje prodaje prvog kupca moglo biti manje. Potrebno je imati na umu da ako neki ili svi kupci na opće povećanje cijene na tržištu odgovore tako da u potpunosti prestanu kupovati proizvod, učinak na obujam može biti i veći nego ako samo jedan kupac poveća cijenu.

homogeni. Ako drugi proizvođači ne nabavljaju jabuke od članova kartela, nego ih mogu drugdje kupiti jeftinije, proizvođač koji mora kupovati od kartela stavljen je u nepovoljan položaj u odnosu na svoje konkurente. Sposobnost proizvođača soka od jabuke da prenese povećanje troškova stoga bi bila ograničena zbog činjenice da bi prenošenjem previsoke cijene, makar i djelomično, u znatnoj mjeri izgubio prodaju (i dobit) jer bi kupci prešli njegovim konkurentima. Što je veća konkurencija među 10 proizvođača jabuka, to je veće ograničenje sposobnosti prenošenja povećanja troškova. Stoga u ovom scenariju izravni kupac obično ne bi bio u mogućnosti prenijeti povećanje troškova (previsoku cijenu).

- (58) U primjeru 2. u nastavku opisana je situacija previsokih cijena koje utječu na cijeli sektor i snažnog tržišnog natjecanja.

Primjer 2.

Situacija: Svih 10 proizvođača soka od jabuke iz primjera 1. nabavlja jabuke od dobavljača koji sudjeluje u kartelu kojim se utvrđuju cijene. Članovi kartela tvrde da se cijela previsoka cijena prenosi na neizravne kupce.

Analiza: Proizvođači soka od jabuke podjednako su izloženi previsokoj cijeni, a tržišno natjecanje na tržištu je jako. S obzirom na to da su svi proizvođači suočeni s previsokom cijenom, jedno poduzeće neće biti u nepovoljnom položaju u odnosu na druga poduzeća. Stoga je vjerojatnije da će svaki proizvođač soka od jabuke u velikoj mjeri prenijeti previsoku cijenu, za razliku od predmeta koji je opisan u primjeru 1. (u kojem je previsoka cijena bila specifična za određeno poduzeće). Na tržištu na kojem je tržišno natjecanje savršeno, cijena je jednaka graničnim troškovima te povećanje troška inputa stoga izravno dovodi do jednakog povećanja cijene.

- (60) Stopa prenošenja za monopoliste koji su suočeni s različitom potražnjom

Primjer 3.

Situacija: Proizvođač soka od jabuke A je monopolist na tržištu za proizvodnju soka od jabuke u državi članici 1, a proizvođač soka od jabuke B je monopolist na istom tržištu proizvoda u državi članici 2. Trošak proizvodnje jedne dodatne serije soka od jabuke stalan je i sličan za proizvođače A i B.

Oba proizvođača soka od jabuke nabavljaju jabuke od dobavljača C koji sudjeluje u kartelu kojim se utvrđuju cijene. Posljedica toga je da su proizvođači A i B suočeni s previsokom cijenom od 6 EUR po kutiji jabuka koju kupe od dobavljača C.

Proizvođači A i B imaju različitu potražnju maloprodajnih lanaca prehrambenih proizvoda u svakoj državi članici. U državi članici 1 potražnja je jednako osjetljiva na promjene cijena za sve razine cijene (tj. potražnja je linearna, vidjeti i Okvir 9). U državi članici 2 to nije slučaj. Ondje se potražnja sve manje

smanjuje (tj. stopa smanjenja je sve manja) kada se cijena poveća (tj. potražnja je konveksna, vidjeti i Okvir 9). Proizvođači A i B traže naknadu štete od dobavljača C (člana kartela) za štetu koja je nastala zbog previsoke cijene. Dobavljač C brani se prenošenjem, tvrdeći da će proizvođači A i B prenijeti pola previsoke cijene.

Analiza: Monopolisti u državi članici 1 i 2 suočeni su s različitom potražnjom od maloprodajnih lanaca prehrambenih proizvoda u svakoj državi članici. Njihovi su troškovi tijekom proizvodnje dodatne serije soka od jabuke konstantni. Previsoka cijena od 6 EUR po kutiji jabuka smatra se povećanjem graničnog troška za svakog od njih. Nakon tog povećanja troška mogućnost podizanja cijena ovisit će o tome koliko će proizvodnje svaki od njih morati žrtvovati kako bi mogao prenijeti određeni iznos promjene troškova, tj. povećati cijene. Ako je obujam koji se gubi zbog povećanja cijena relativno malen, povećanje cijene bit će atraktivnije nego u situaciji gdje zbog toga dolazi do velikog gubitka obujma. gubitak obujma pri povećanju cijene povezan je s krivuljom potražnje s kojom je monopolist suočen, tj. je li potražnja linearna, konveksna ili konkavna. To je isto tako detaljnije objašnjeno u Okvir 10 u nastavku.

U pogledu monopolista A u državi članici 1, ekonomska teorija predviđa da će takav monopolist prenijeti pola previsoke cijene, tj. 3 EUR. No, s obzirom na to da je monopolist B suočen s konveksnom potražnjom, preostala potražnja će, kako cijena raste, postajati sve manje osjetljiva na cijenu. U usporedbi s monopolistom A (koji ima linearnu potražnju), monopolist B izgubit će manje obujma kada poveća cijene za 3 EUR. To znači da će monopolist B imati poticaj za prenošenje više od pola ukupne previsoke cijene.

4. KVANTIFIKACIJA UČINAKA NA CIJENU I OBUJAM POVEZANIH S PRENOŠENJEM

4.1. Uvod

- (62) Namjena je naknade za pretrpljenu štetu staviti stranku koja je pretrpjela štetu u položaj u kojem bi bila da do povrede nije došlo. Kako bi se taj položaj mogao ocijeniti, potrebno je usporediti zabilježenu situaciju, tj. situaciju u kojoj je do povrede došlo s hipotetskom situacijom, tj. situacijom u kojoj do povrede nije došlo. Hipotetska situacija naziva se „protučinjenični scenarij“.
- (63) Svrha izrade protučinjeničnog scenarija jest izoliranje učinka kršenja od drugih čimbenika koji utječu na cijene i koji bi utjecali na cijene na pogođenom tržištu čak i da kršenja nije bilo.⁵⁰ Primjerice, povećanje potražnje obično bi dovelo do

(50) Važno je napomenuti da je potreba za izradom protučinjeničnog scenarija za procjenu prenošenja u skladu sa sudskom praksom Suda EU-a o prenošenju u kontekstu vraćanja nezakonitih pristojbi i carina koje naplaćuju države članice, vidjeti odluku Suda Europske unije od 4. listopada 1979. C-238/78 (*Ireks-Arkady protiv Vijeća i Komisije*) EU:C:1979:226, točka 14.; Odluka Suda Europske unije od 21. prosinca 2000. C-441/98 (*Michailidis*) EU:C:2000:479, točka 33. i dalje; Odluka Suda Europske unije od 6. rujna 2011. C-398/09 (*Lady & Kid and Others*) EU:C:2011:540. Nadalje, u odluci Suda Europske unije od 9. prosinca 2003., predmet C-129/00 (*Komisija Europskih zajednica protiv Talijanske Republike*) EU:C:2003:319, točka 78., nezavisni odvjetnik istaknuo je da bi bio potreban protučinjenični scenarij kako bi se pokazalo što bi se dogodilo s cijenama na silaznom tržištu da početne previsoke cijene nema.

povećanja cijene čak i da kartela nije bilo. Izravni ili neizravni kupci ne bi trebali dobiti naknadu štete za taj učinak. Stoga je pri izradi protučinjeničnog scenarija potrebno uzeti u obzir čimbenike koji nisu povezani s povredom.⁵¹

- (64) S obzirom na to da je protučinjenični scenarij hipotetski, nije ga moguće izravno promatrati. Kako je opisano u nastavku, u ekonomiji i pravnoj praksi razvile su se različite metode i tehnike za utvrđivanje protučinjeničnog scenarija. Te se metode i tehnike razlikuju u pogledu temeljnih pretpostavki i vrsta potrebnih podataka.
- (65) U tom slučaju, izbor tehnike obično će ovisiti o raznim aspektima. Kako je prethodno objašnjeno u odjeljku 2, nacionalni sudovi moraju poštovati načela učinkovitosti i proporcionalnosti kada procjenjuju udio previsoke cijene koji je prenesen. Nadalje, ovlast procjenjivanja zahtijeva da nacionalni sudovi svoju procjenu temelje prvo na informacijama koje su razumno dostupne i drugo da nastoje vjerodostojno procijeniti iznos ili udio prenošenja.
- (66) Primjerice, ako se tužitelj i tuženik oslanjaju na različite metode i ako primjena tih metoda dovodi do proturječnih rezultata, obično nije primjereno smatrati da je procijenjeno prenošenje prosjek tih dvaju rezultata niti bi bilo primjereno smatrati da se proturječni rezultati međusobno poništavaju u smislu da bi obje metode trebalo ignorirati. Kako je navedeno u Praktičnom vodiču, u takvom scenariju bilo bi primjereno ispitati razloge zbog kojih je došlo do različitih rezultata te razmotriti prednosti i nedostatke svake od metoda i njezine primjene.⁵²
- (67) U sljedećim odjeljcima pruža se pregled različitih tehnika procjene prenošenja povezanih učinaka na cijenu i na obujam. Kako je objašnjeno u nastavku, tehnike se razlikuju po složenosti i potrebnim podacima, od onih koje se služe analizom na temelju kvalitativnih dokaza s jedne strane do ekonometrijskih tehnika⁵³ na temelju kvantitativnih podataka s druge strane. U svakom slučaju, pristup koji se upotrebljava u procjeni mora biti u skladu s primjenjivim pravilima nacionalnog prava te načelima jednakovrijednosti i učinkovitosti.⁵⁴
- (68) U ovom kontekstu nema tehnike koja bi se mogla izdvojiti kao ona koja bi u svim slučajevima bila primjerena od drugih. Upotreba ekonometrijskih tehnika primjer je toga. U većini slučajeva primjena tih tehnika može povećati stupanj točnosti procjene. No takve tehnike obično zahtijevaju znatnu količinu podataka koja možda nije uvijek dostupna. Stoga prikupljanje podataka i njihova ekonomska analiza mogu podrazumijevati znatne troškove koji mogu biti neproporcionalni predmetnom iznosu štete.
- (69) Troškovi koje u tom kontekstu treba razmatrati možda nisu samo oni koji nastaju kada stranka na kojoj je teret dokaza primijeni određenu metodu nego i oni druge stranke kojom se taj podnesak pobija, troškovi trećih strana i sudskog sustava kada sud procjenjuje prenošenje, uključujući troškove mogućeg ekonomskog vještaka kojeg je imenovao sud. Ako su navedeni troškovi previsoki, to može ostvarivanje

(51) Vidjeti povezanu raspravu u točki (79).

(52) Vidjeti i Praktični vodič, točku 125.

(53) Koncept ekonometrijskih tehnika objašnjen je detaljnije u odjeljku 4.3 u nastavku i u Dodatku 2.

(54) Vidjeti prethodnu točku (9).

prava na potpunu naknadu štete učiniti praktično nemogućim ili pretjerano teškim.⁵⁵

- (70) Prilikom procjene učinaka prenošenja nacionalni sudovi mogu upotrebljavati izravne dokaze koji su relevantni za predmet. Primjerice, interni dokumenti ili drugi dokumenti kvalitativne prirode koje je izradio izravni ili neizravni kupac u pogledu odnosa između previsoke cijene i promjena svojih vlastitih cijena. Ako je taj tip dokaza dostupan, sud može utvrditi da je učinke prenošenja (učinke na cijenu i obujam) dovoljno procijeniti uzimajući u obzir kvalitativne dokaze ili prilagodbom kvantitativnih podataka bez uporabe regresijske analize. Stoga dostupnost kvalitativnih dokaza može igrati važnu ulogu kada sud odlučuje o tome hoće li stranka moći upotrebljavati neke od kvantitativnih tehnika iz sljedećih odjeljaka kako bi mogla zadovoljiti potreban standard dokazivanja prema mjerodavnom pravu i ako da, koje.⁵⁶
- (71) Kako se vidi na Slika 5 u Prilogu 1., tri komponente štete proizlaze iz previsoke cijene, učinka na cijenu povezanog s prenošenjem i učinka na obujam povezanog s prenošenjem. Suci i ekonomski vještaci mogu odlučiti redom procijeniti te tri komponente štete. Kvantifikacija ili procjena previsoke cijene bit će prvi korak. Za procjenu tog učinka može se upotrijebiti niz različitih metoda. Te su metode detaljnije objašnjene u Praktičnom vodiču.
- (72) Drugi korak uključuje procjenu veličine učinka na cijenu povezanog s prenošenjem. Opseg tog učinka može se izravno procijeniti upotrebom sličnih metoda kao pri kvantifikaciji previsoke cijene ili, ako su ispunjene određene pretpostavke, neizravno dobivanjem procjene stope po kojoj se povećanje nastalog troška inputa trebalo prenijeti i kombiniranjem te procjene s informacijama o previsokoj cijeni i prodaji. U odjeljcima 4.3.1 do 4.3.2 dan je pregled različitih pristupa kvantifikaciji tih učinaka.
- (73) U trećem koraku procjenjuju se učinci na obujam povezani s prenošenjem. Kao i učinak na cijenu povezan s prenošenjem, i učinak na obujam može se procjenjivati izravno ili neizravno. Različiti pristupi kvantificiranju tih učinaka razmatraju se u odjeljcima 4.4.2 i 4.4.3.
- (74) Drugi pristupi, kao što je holistički pristup, koji istovremeno uzimaju u obzir prenošenje i učinak obujma, mogu se isto tako koristiti za kvantificiranje štete u postupcima za naknadu štete pred nacionalnim sudovima za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja EU-a.

4.2. Podaci i informacije potrebni za kvantifikaciju učinaka prenošenja

- (75) Kako je navedeno u odjeljku 2.2, Direktivom o naknadi štete nastoji se osigurati učinkovito ostvarivanje prava i ravnopravnosti stranaka propisivanjem pravila koja se primjenjuju na otkrivanje dokaza. Podaci i informacije u rukama stranaka ili trećih osoba važni su čimbenici za provedbu valjane ekonomske analize prenošenja. Stoga bi koristan prvi korak pri kvantifikaciji učinka na cijenu povezanog s prenošenjem mogao biti identificiranje potreba i dostupnosti podataka.

(55) Važnost načela učinkovitosti naglašena je i u Praktičnom vodiču u kontekstu procjene previsokih cijena.

(56) To je istaknuto i u Praktičnom vodiču, u točki 14.

- (76) Kako je prethodno navedeno, vodeće ekonomsko načelo pri procjenjivanju prenošenja u tom kontekstu jest usporedba stvarnog scenarija sa scenarijem do kojeg bi došlo da povrede nije bilo, tj. protučinjeničnog scenarija. Stoga bi prikupljanje podataka i informacija trebali biti usredotočeni na prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih dokaza koji su relevantni za izradu protučinjeničnog scenarija.
- (77) Odabir vrste podataka potrebne za procjenu prenošenja obično zahtijeva dobro poznavanje predmetne industrije i prevladavajućih svojstava predmetnog tržišta. Stoga bi moglo biti korisno prvo razmotriti dokumente koji upućuju na vjerodostojnost prenošenja, kao što su postojeće odluke sudova, paralelni građanski postupci na istoj ili različitoj razini lanca opskrbe na istom tržištu, tržišne studije ili odluke tijela za tržišno natjecanje kojima se opisuje dinamika mjerodavnog tržišta.
- (78) Kako je već navedeno, sudovi će možda morati razmotriti dokaze i kvalitativne i kvantitativne prirode. Kvalitativni dokazi, kao što su interni dokumenti o određivanju cijena, strategiji, ugovorima i financijskom izvješćivanju možda će se analizirati u kontekstu ekonomske teorije. Iz njih se isto tako mogu dobiti informacije o tome postoje li dokazi ili poveznica između određivanja cijena dalje niz lanac opskrbe i previsoke cijene na višoj razini lanca opskrbe koja bi bila rezultat povrede.
- (79) No, kako bi se mogao izraditi protučinjenični scenarij i uzeti u obzir različite čimbenike koji utječu na prenošenje, strankama su u većini slučajeva potrebni kvantitativni dokazi. Ti dokazi mogu uključivati podatke o stvarnim cijenama, troškovima ili maržama te vanjske pokazatelje koji bi utjecali na odluke poduzeća o određivanju cijena, tj. zbirne mjere o gospodarskoj aktivnosti (uključujući stopu rasta BDP-a, inflacije i zaposlenosti). U nekim slučajevima regionalne varijable gospodarske aktivnosti mogu biti korisne za kontroliranje različitih regionalnih kretanja koja nisu povezana s kršenjem.
- (80) Sud može uzeti u obzir i čimbenike koji su specifični za određeni sektor ili poduzeće koji utječu na određivanje cijena. Primjerice, u hipotetskom slučaju iz okvira 1., da je i plastika ključni input za proizvodnju kabelskog snopa tijekom razdoblja kršenja u kojem je proizvođač bakra A dogovorio sa svojim konkurentima cijenu za bakar kao glavni input za kabelski snop dobavljača B, vjerojatno je da bi dobavljač B isto tako na svojeg kupca prenio povećanje cijene za plastiku koja nije bila predmet kršenja određaba prava tržišnog natjecanja EU-a. U tom bi se slučaju procjenom prenošenja kojom se ne uzima u obzir učinke povezane s povećanjem cijena za plastiku moglo bitno precijeniti prenošenje previsoke cijene krivim pripisivanjem cijelog povećanja cijene kršenju. Slična se logika primjenjuje na potencijalna smanjenja drugih troškova inputa koji, ako ih se ne uzme u obzir i ne prenese niz lanac opskrbe, umjetno povećavaju procijenjeno prenošenje previsoke cijene kartela.
- (81) Relevantnost podataka varira ne samo u skladu s metodologijom ili tehnikom koja se upotrebljava, nego može ovisiti i o konkretnom predmetu. Različiti uvjeti za svaku metodu opisani su detaljnije u nastavku. U primjerima koji slijede, primjena metoda usredotočena je na cijenu. Ovisno o dostupnosti podataka i okolnostima određenog predmeta, sud može razmatrati i iste metode za procjenu drugih ekonomskih varijabli kao što su profitne marže ili razina troškova poduzetnika. Podaci koji se upotrebljavaju za usporedbu tržišta na kojem je došlo do utjecaja s

protučinjeničnim scenarijem mogu se odnositi na cijelo tržište (tj. prosjek cijene kablaskih snopova za sve kupce na drugim tržištima proizvoda ili zemljopisnim tržištima) ili na određene kupce ili skupine kupaca.

- (82) Kada sud daje nalog za otkrivanje podataka u skladu s nacionalnim pravom, on mora u obzir uzeti načela razumnosti i proporcionalnosti, kako je propisano u Direktivi o naknadi štete.⁵⁷ U skladu s tim načelima sud može npr. razmatrati dostupnost, opseg i trošak pribavljanja podataka i njihova mogućeg čišćenja⁵⁸ ili općenitije trošak vremena.
- (83) U mnogim slučajevima u kojima se procjenjuje prenošenje previsokih cijena u postupcima za naknadu štete pred nacionalnim sudovima mogu sudjelovati ekonomski vještaci. Pravila o dokazima vještačenjem znatno se razlikuju od jedne do druge države članice.⁵⁹ Unatoč tome, nacionalnim sudovima može biti korisno imati smjernice o općim načelima i alatima koji su relevantni za uključivanje ekonomskih vještaka. U svakom slučaju, oni bi nacionalne postupke trebali primjenjivati na takav način da se dokazi vještaka koriste kako bi se osigurala učinkovita i proporcionalna primjena prava EU-a.
- (84) Na početku postupka sud može olakšati raspravu vještaka koji predstavljaju stranke u postupku. Cilj takvih rasprava može biti pobliže određivanje područja u kojima postoje suglasnost ili nesuglasice o pitanjima koja su relevantna za predmet, uključujući pitanja u pogledu zahtjeva otkrivanja. Primjer takvog pristupa naveden je u Okvir 3 u nastavku.

Okvir 3: Primjer predmeta koji uključuje dokaze ekonomskog vještaka⁶⁰

U predmetu koji je u tijeku pred sudom u Ujedinjenoj Kraljevini ekonomski vještaci koji predstavljaju svaku stranu (prekršitelja i tužitelja) predložili su svoju vlastitu specifičnu metodu procjene prenošenja. Sudac je izrazio zabrinutost zbog potencijalne složenosti dokaza vještaka i zatražio od vještaka stranaka da se dogovore o predloženom pristupu ekonomskim dokazima o prenošenju prije nego što se naloži otkrivanje. Ako se vještaci ne bi uspjeli dogovoriti o pristupu, sudac bi saslušao prijedloge svakog od njihovih pristupa, uključujući objašnjenje o tome što koji vještak predlaže, koje su informacije potrebne i koliko bi provođenje dokaza koštalo, te nakon toga odlučio o metodi koja će se primijeniti.

- (85) U nekim jurisdikcijama nacionalni sudovi mogu imenovati ekonomske vještake koji pomažu sudu pri procjeni prenošenja i oni tradicionalno na taj način procjenjuju početnu previsoku cijenu. Kako je objašnjeno u nastavku, sud može

(57) Vidjeti gore navedene točke (28) i (29).

(58) Čišćenje podataka odnosi se na postupak otkrivanja i uklanjanja logičkih nedosljednosti u podacima.

(59) Primjerice, sudovi u Francuskoj, Nizozemskoj i Ujedinjenoj Kraljevini u velikoj mjeri izravno surađuju sa ekonomskim vještacima koje su imenovale stranke. U drugim državama članicama kao što su Belgija, Danska, Njemačka, Mađarska i Italija sudovi u mnogim predmetima traže savjete od imenovanih sudskih vještaka. Postoje i razlike u nacionalnom zakonodavstvu u pogledu toga prema kome vještak ima obaveze. U nekim državama članicama, kao što su Ujedinjena Kraljevina i Irska, vještak je obavezan prema sudu, čak i ako ga plaćaju stranke. U Španjolskoj vještaci koje su imenovale stranke imaju dužnost biti objektivni i neovisni, dok u nekim državama članicama kao što su Njemačka i Italija nema takvih eksplicitnih uvjeta.

(60) Visoki sud Engleske i Walesa, *Emerald Supplies protiv British Airways Plc*, HC-2008-000002.

primijeniti sličan pristup kada procjenjuje prenošenje, tj. upotrebu tzv. metoda temeljenih na usporedbi. Iskustvo korištenja imenovanih sudskih vještaka pri procjeni previsoke cijene može stoga biti relevantno i za procjenu prenošenja. U Okvir 4 u nastavku je dan primjer pristupa u kojem je sud imenovao ekonomskog vještaka.

Okvir 4: Primjer predmeta⁶¹ u kojem je sud imenovao ekonomskog vještaka

U ovom predmetu sud je imenovao ekonomskog vještaka. Zadatak vještaka bio je predložiti metodologiju i naknadno kvantificirati previsoku cijenu. Vještak je kao prvi korak predložio empiričku metodu procjene previsokih cijena. Prije nego što je sud odlučio koji pristup želi odabrati, o pristupu koji je vještak predložio raspravljalo se u pisanom obliku i na usmenim raspravama.

U idućem koraku primijenjena je odabrana metoda i izračunate su previsoke cijene. Podaci na kojima su se izračuni temeljili dostavljeni su sudu i strankama.

Treći se korak sastojao od provjere pouzdanosti u kojoj su razne stranke (tuženici, javni tužitelj i nacionalno tijelo nadležno za tržišno natjecanje) dobile priliku davati komentare i postavljati pitanja. Ti su komentari uzeti u obzir u konačnoj procjeni koja je dostavljena sudu. U konačnoj procjeni razmatralo se i vjerodostojnost procijenjenih rezultata, pouzdanost procijenjenih učinaka i kvalitetu temeljnih podataka.

- (89) U predmetima u kojima ekonomski vještaci koji predstavljaju stranke imaju oprečna mišljenja o tome koji pristup upotrijebiti za procjenu prenošenja nacionalni sud može zatražiti savjet od nacionalnog tijela nadležnog za tržišno natjecanje o tome koju metodu upotrijebiti.⁶² Nadalje, kako bi procijenio mjeru prenošenja nacionalni sud može se u načelu isto tako pouzdati u informacije uključene u odluku koju je izdalo tijelo za tržišno natjecanje, npr. u pogledu početne previsoke cijene.⁶³
- (90) Procjena učinaka na cijenu povezanih s prenošenjem temelji se na analizi financijskih informacija ili podataka poduzeća. Ti su podaci često povijesni podaci, ali u nekim slučajevima mogu biti i komercijalno osjetljivi za stranke uključene u taj predmet i stoga se smatrati povjerljivima. Međutim, kako je objašnjeno u prethodnom odjeljku 2, sud može naložiti otkrivanje dokaza koji sadržavaju povjerljive informacije ako postoje mjere za zaštitu povjerljivih informacija.

(61) Viši Regionalni sud u Düsseldorfu, odluka od 26. lipnja 2009., predmet br. VI-2a Kart 2 – 06/08, (*Zement*).

(62) Iz članka 17. stavka 3. Direktive o naknadi štete proizlazi da nacionalno tijelo nadležno za tržišno natjecanje na zahtjev nacionalnog suda može pomoći tom nacionalnom sudu u pogledu određivanja iznosa naknade štete u slučajevima kada to nacionalno tijelo nadležno za tržišno natjecanje takvu pomoć smatra primjerenom.

(63) Primjerice, u presudi Trgovačkog suda u Nanterreu, predmet br. 2004FO22643, *Arkopharma protiv grupe Group Hoffman La Roche*, 2006., francuski se sud pozvao na nalaze Europske komisije u predmetu COMP/E-1/37.512, *Vitamins*, u pogledu učinka kartela na tržište i na potrošače kako bi podržao zaključak da je vrlo vjerojatno da je došlo do prenošenja na potrošače.

4.3. Kvantifikacija i procjena učinaka na cijenu povezanih s prenošenjem

- (91) Pri procjeni učinka na cijenu povezanog s prenošenjem nacionalni sudovi mogu primjenjivati razne vrste ekonomskih pristupa kvantifikaciji, posebice izravni pristup, kako je opisano u točki (92) i dalje u nastavku, ali i neizravni pristup⁶⁴, kako je opisano u točki 4.3.2.1 i dalje u nastavku.

4.3.1. Izravni pristupi – metode temeljene na usporedbi

- (92) Učinak na cijenu povezan s prenošenjem u raznim fazama u lancu opskrbe može se izračunati izravnom procjenom povećanja cijena ili promjene marže kao posljedica početne previsoke cijene.
- (93) Prednost metoda temeljenih na usporedbi jest u tome da se temelje na podacima iz stvarnog života zabilježenima na istom ili sličnim tržištima⁶⁵. One polaze od toga da se za usporedni scenarij može smatrati da predstavlja scenarij u kojem nije došlo do kršenja. Hoće li sličnost između tržišta na kojem je došlo do kršenja i usporednih tržišta biti dostatna da bi se rezultati usporedbe mogli upotrijebiti za kvantifikaciju prenošenja ovisi o nacionalnim pravnim sustavima⁶⁶.

4.3.1.1. Metode

- (94) Nacionalni sudovi mogu primjenjivati različite pristupe pri procjeni učinka na cijenu povezanog s prenošenjem na temelju izravne metode. Ovisno o dostupnosti podataka, sud može izravno procijeniti povećanje cijene na silaznom tržištu uzrokovano povećanjem troška ili izvesti zaključak o prenošenju iz podataka o marži.⁶⁷ Ako se primijeni prvi pristup, sud može procijeniti razlike između zabilježenih i protučinjeničnih cijena primjenom metoda korištenih za izračunavanje početne previsoke cijene, odnosno metoda temeljenih na usporedbi za kvantificiranje previsoke cijene.
- (95) Kako je prethodno objašnjeno, tehnike i metode koje se primjenjuju pri procjeni prenošenja trebaju uzeti u obzir čimbenike koji nisu rezultat kršenja. U idealnom slučaju pogođeno tržište trebalo bi usporediti s potpuno jednakim tržištem na kojem nije došlo do kršenja. Međutim, kako je naglašeno u Praktičnom vodiču, uglavnom nije moguće točno znati kako bi se tržište razvijalo da do kršenja nije došlo. Stoga je u praksi potrebno koristiti „slično” tržište za usporedbu.
- (96) Usporedna tržišta mogu se razlikovati od tržišta na kojem je došlo do kršenja u dva aspekta: u odnosu na dimenziju vremena ili u odnosu na dimenziju proizvoda. Usporedba tijekom vremena znači da se tržište na kojem je došlo do kršenja uspoređuje samo sa sobom u nekom drugom trenutku. Usporedba prema proizvodu

(64) Neizravni pristup temelji se među ostalim na čvrstoj pretpostavci da se promjene troškova inputa prenose po istoj stopi neovisno o važnosti ulaznih troškova i opsegu promjene tih troškova. Kako je dodatno objašnjeno u točki **Error! Reference source not found.** u nastavku, neizravni bi metodu u pravilu trebalo razmatrati samo ako je pretpostavka uvjerljiva na temelju činjeničnog stanja.

(65) Ta je činjenica naglašena u točki 37. Praktičnog vodiča i sudske praksi o procjeni previsokih cijena koja se ondje citira. Njemački sud, također u kontekstu procjene previsokih cijena, zaključio je da se usporedivim metodama može dati prednost u odnosu na druge pristupe, vidjeti Viši regionalni sud u Düsseldorfu, predmet VI-2a Kart 2 – 06/08, 2009, točka 469. i dalje.

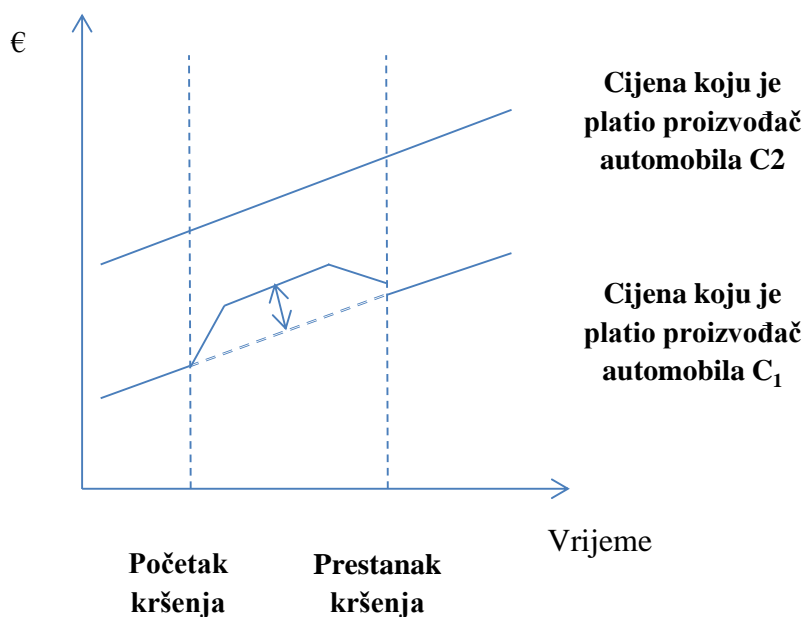
(66) To se pitanje u Praktičnom vodiču razmatra u kontekstu procjene previsokih cijena, vidjeti primjerice točku 37. i točke 59.–95.

(67) Pristup na temelju podataka o marži detaljnije je objašnjen u odjeljku o procjeni učinka na obujam u nastavku.

znači da se tržište na kojem je došlo do kršenja uspoređuje s istim tržištem na drugom zemljopisnom području ili drugim tržištem proizvoda za koje se smatra da se razvija na sličan način kao tržište na kojem je došlo do kršenja⁶⁸.

- (97) Metoda koju bi u idealnom slučaju trebalo primjenjivati jest ona u kojoj se uzimaju u obzir dvije dimenzije, odnosno dimenzija vremena i dimenzija proizvoda. Ta se metoda naziva „razlika u razlikama”. U toj se metodi promatra kretanje relevantne ekonomske varijable na tržištu na koje je utjecalo prenošenje tijekom određenog razdoblja (razlika tijekom vremena na tržištu na koje je utjecalo prenošenje) te se ona uspoređuje s kretanjem iste varijable tijekom istog razdoblja na usporednom tržištu na koje nije utjecalo prenošenje (na primjer drugo zemljopisno tržište).
- (98) Radi ilustracije primjene te metode korisno je razmotriti stilizirane primjere kartela bakra prikazane na Slika 1 i Slika 3 u nastavku.
- (99) Pretpostavimo li da u hipotetskom slučaju proizvođač automobila C_1 u državi članici 1 (neizravni kupac) traži naknadu štete od proizvođača bakra A_1 (prekršitelj), kako je objašnjeno u točki (19), svaka šteta koju pretrpi C_1 rezultat je prenošenja previsokih cijena s dobavljača kablinskih snopova B_1 . Primjena pristupa razlika u razlikama uključivala bi procjenu kretanja cijene koju je platio proizvođač automobila C_1 u državi članici 1 (tržište na kojem je došlo do učinka na cijenu povezanog s prenošenjem) tijekom određenog razdoblja te njegovu usporedbu s kretanjem cijene koju je platio proizvođač automobila C_2 u državi članici 2 (tržište na koje nije utjecalo kršenje te stoga bez učinaka na cijenu povezanih s prenošenjem) u istom razdoblju. Iz usporedbe je vidljiva razlika između te dvije razlike tijekom vremena. Na taj se način dobiva procjena promjene u cijeni koju je platio proizvođač automobila, isključujući sve čimbenike koji su na isti način utjecali na tržište u državi članici 1 i na tržište u državi članici 2. Prema tome, tom se metodom izolira učinak na cijenu povezan s prenošenjem od drugih utjecaja na cijenu kablinskih snopova koji su zajednički obama tržištima. Taj je pristup opisan na Slika 1 u nastavku.

(68) Ako se za protučinjenični scenarij uzimaju u obzir usporedna tržišta u inozemstvu, nacionalni sud trebao bi voditi računa i o razlikama u zakonodavstvu. To je osobito važno kada je riječ o reguliranim tržištima, primjerice tržištu lijekova ili energije.

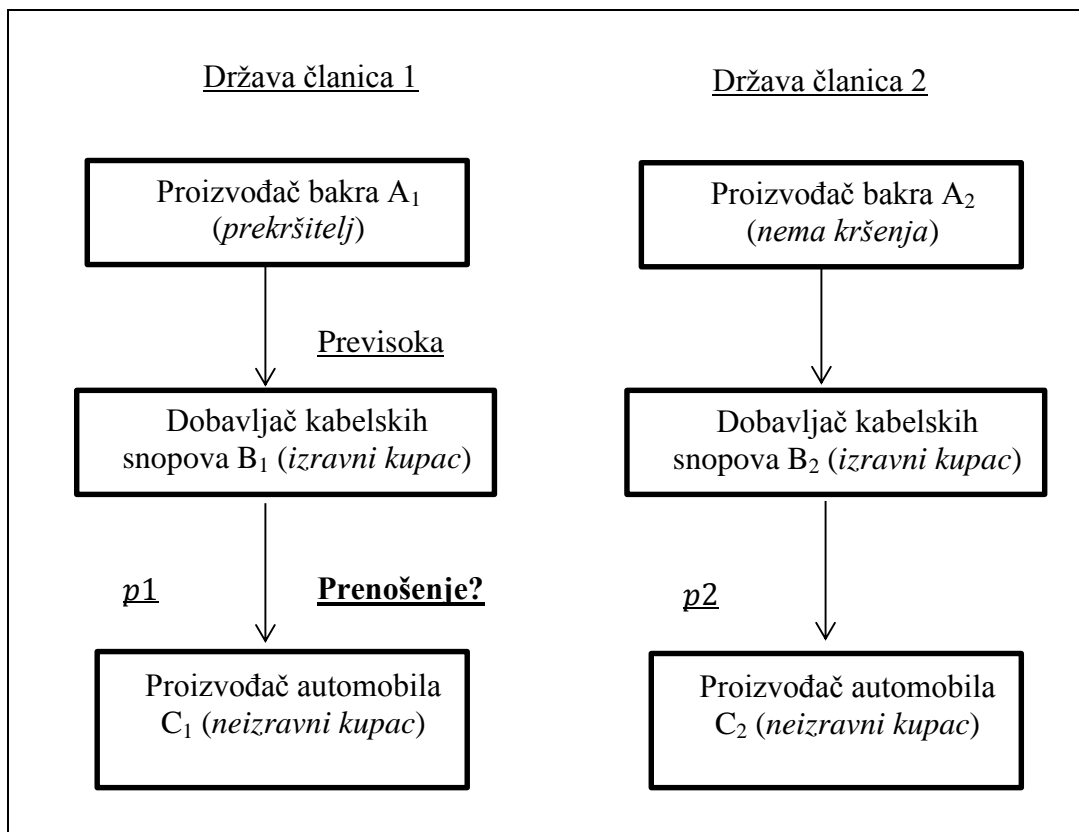
Slika 1: Prikaz pristupa razlika u razlikama

- (100) Za ilustraciju metode može poslužiti jednostavan primjer izveden iz prethodno navedenog primjera kartela bakra u točki (6). Pretpostavimo da se usporedbom stanja prije, tijekom i nakon kršenja utvrdi da je od 2005. do 2010. došlo do povećanja jedinične cijene kablaskih snopova u iznosu od 100 EUR u državi članici 1 (u kojoj je došlo do kršenja i prenošenja). Iz analize tržišta na koje nije utjecalo kršenje u državi članici 2 tijekom istog razdoblja vidljivo je da se jedinična cijena kablaskih snopova povećala za samo 10 EUR i to zbog povećanja troška drugog inputa, tj. plastike. Pretpostavimo li da se veći trošak inputa (plastike) odnosio i na državu članicu 1, usporedba različitog kretanja cijena kablaskih snopova u državi članici 1 i državi članici 2 uputila bi na povećanje cijene uzrokovano učinkom prenošenja. U navedenom bi slučaju ta razlika iznosila 90 EUR.
- (101) Stoga je znatna prednost te metode mogućnost filtriranja promjena koje se ne odnose na učinak na cijenu povezan s prenošenjem, a do kojih je došlo u istom razdoblju kada i do prenošenja. No, ona se temelji na pretpostavci da drugi čimbenici, u navedenom primjeru cijena plastike, na sličan način utječu na tržišta. Ako to nije slučaj, mogla bi biti potrebna ekonometrijska provedba tehnike razlika u razlikama. Navedeni pristupi detaljnije su opisani u nastavku.
- (102) Kako je navedeno u Praktičnom vodiču⁶⁹, za izradu protučinjeničnog scenarija mogu se primijeniti i druge metode. One su posebno korisne ako povijesni podaci o cijenama na tržištu na kojem je došlo do kršenja ili na usporednom tržištu nisu dostupni. U praksi to znači da će možda biti nemoguće promatrati kretanja cijena tijekom vremena na usporednom tržištu ili na tržištu na kojem je došlo do kršenja. U tom bi se slučaju mogla primijeniti druga metoda usporedbe, odnosno metoda usporedbe različitih zemljopisnih tržišta. Na primjer, kako je prikazano na Slika 2 u nastavku, nacionalni sud može uzeti u obzir usporedbu cijena koje je platio

(69) Vidjeti Praktični vodič, točku 49. i dalje.

proizvođač automobila C_1 tijekom razdoblja kršenja u državi članici 1 ($p1$) s prosječnom cijenom koju su platili slični proizvođači automobila u državi članici 2, odnosno na drugom zemljopisnom tržištu na koje nije utjecalo kršenje ($p2$). Ta se metoda naziva usporedba među tržištima⁷⁰.

Slika 2: Metode temeljene na usporedbi za kvantifikaciju prenošenja

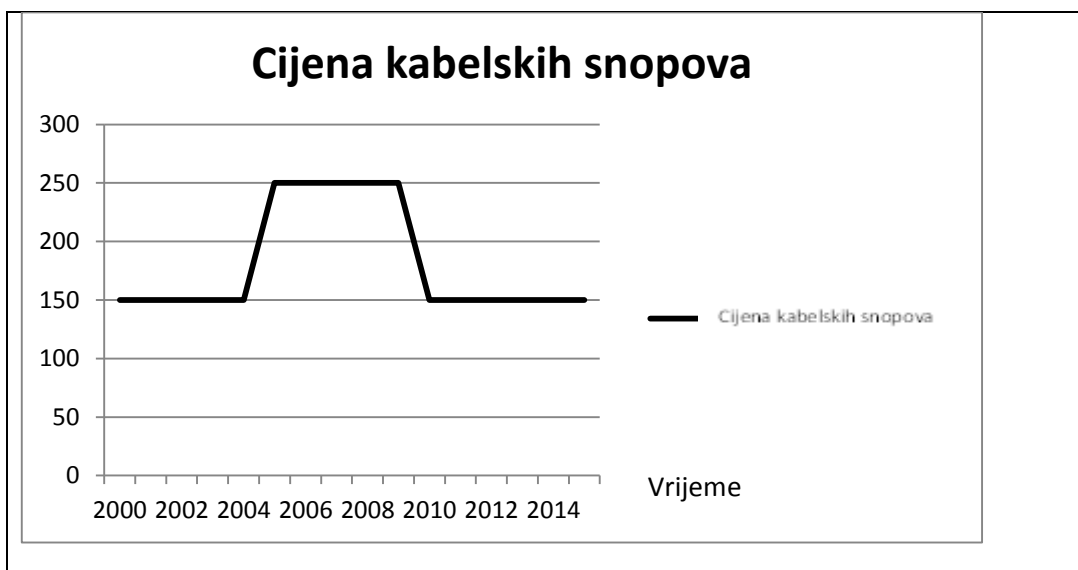
(103) Ako je za $p1$ utvrđeno da je veći od $p2$, to upućuje na učinak na cijenu povezan s prenošenjem s dobavljača kablaskih snopova B_1 na proizvođača automobila C_1 u državi članici 1. Ista vrsta usporedbe može se primijeniti i na sve druge ekonomske varijable, npr. marže ili obujam prodaje.

(104) Može se dogoditi da nije moguće pronaći drugo tržište proizvoda koje je dovoljno slično tržištu na kojem je došlo do kršenja da se može upotrijebiti za usporedbu među tržištima. Drugi pristup temeljen na usporedbi koji je moguće primijeniti bio bi usporedba cijena tijekom vremena na istom tržištu, tj. usporedba prije i poslije kršenja⁷¹. U tom je slučaju usporedno tržište ono tržište proizvoda koje je u potpunosti jednako tržištu na kojem je došlo do kršenja, no koje je analizirano u različitim vremenskim razdobljima. Taj je pristup ilustriran na Slika 3 u nastavku.

(70) Ta se metoda često primjenjuje za procjenu početne previsoke cijene u postupcima za naknadu štete, vidjeti na primjer predmete navedene u fusnoti 45. Praktičnog vodiča.

(71) Vidjeti Praktični vodič, točke 38.–48.

Slika 3: Metode temeljene na usporedbi za kvantifikaciju prenošenja tijekom vremena⁷²

(105) U ovom se primjeru pretpostavlja da je nezakonito dogovaranje cijena u sektoru bakra trajalo pet godina, od 2005. do 2010. U tom je razdoblju⁷³ početna previsoka cijena prenesena na proizvođača automobila C. Pri primjeni te metode cijena koju je platio proizvođač automobila tijekom razdoblja kršenja uspoređuje se s cijenom koju je platio proizvođač automobila u razdoblju u kojem na njegovo poslovanje nisu utjecali kršenje i prenošenje, npr. u 2003. i 2004. Primjer slučaja u kojem je tužitelj primijenio taj pristup naveden je u **Okvir 5** u nastavku.

(106) Pri primjeni prethodno navedenih metoda potrebno je uzeti u obzir čimbenike koji nisu rezultat kršenja, a koji su možda utjecali na mjeru prenošenja. Na primjer, pri razmatranju prikladnosti drugih tržišta ili vremenskih razdoblja kao protučinjeničnih scenarija sud bi trebao u obzir uzeti i druge čimbenike koji utječu na prenošenje navedene u prethodnom odjeljku 3 (u kojem se obrađuje ekonomska teorija o prenošenju). Nadalje, ovisno o tržištu mogu se razlikovati i drugi čimbenici, kao što su razlike u troškovima inputa, inflacija itd. Stoga je za izradu uvjerljivog protučinjeničnog scenarija ključno uzeti u obzir te čimbenike. Različite tehnike primjene tog pristupa opisane su u nastavku.

Okvir 5: Usporedba prije, tijekom i nakon kršenja –predmet automobilska stakla u Njemačkoj⁷⁴

Tužitelj u tom postupku za naknadu štete bio je neizravni kupac članova kartela automobilske stakla. Članovi kartela povrijedili su članak 101. UFEU-a te im je

(72) Radi jednostavnosti u ovom grafikonu prikazan je samo učinak na cijenu koji je rezultat kršenja. U stvarnom svijetu osim stope prenošenja na cijene će utjecati i drugi čimbenici, kao što su inflacija i ostali troškovni šokovi.

(73) Međutim, potrebno je napomenuti da bi problem odgođenog prenošenja, naveden u Dodatku 1., mogao biti važan pri usporedbi cijena tijekom kršenja s cijenom prije i poslije kršenja.

(74) Regionalni sud u Düsseldorfu, odluka od 19. studenoga 2015. u predmetu br. 14.d O 4/14 (*automobilska stakla u Njemačkoj*).

2008. Europska komisija odredila kaznu.

Vještaci tužiteljâ proveli su analizu kretanja cijena prije, tijekom i nakon razdoblja djelovanja kartela. Nije provedena ni regresijska analiza ni korelacijska analiza, već su vještaci isključivo promatranjem kretanja cijena nastojali utvrditi vezu između cijene automobilske stakla (proizvod koji je predmet kartela) i zamjenskog automobilske stakla.

Sud je međutim utvrdio da se u toj analizi nije u dovoljnoj mjeri dokazala izravna uzročna veza između cijene dvaju prethodno navedenih proizvoda. Stoga je u tom predmetu utvrđeno da se navedenim pristupom nisu pružili dovoljni dokazi o prenošenju.

4.3.1.2. Primjena izravnih pristupa u praksi

- (107) Raspoložive su različite metode za procjenu učinaka na cijenu povezanih s prenošenjem utemeljene na prethodno opisanom izravnom pristupu. Određeni čimbenici, kao što je povećanje troškova sirovina iz prethodnog primjera, u mnogim će slučajevima utjecati samo na usporedno tržište ili samo na tržište na koje je utjecalo prenošenje. Kako je prethodno objašnjeno, potrebno je prilagoditi zabilježene podatke kako bi se ti utjecaji uzeli u obzir. Prilagodba podataka može biti jednostavna ako je razmjerno lako uzeti u obzir čimbenik utjecaja i veličinu njegovih učinaka.
- (108) U određenim slučajevima, kada dostupnost i kvaliteta podataka to omogućuju, usporedne podatke moguće je prilagoditi na temelju ekonometrijskih tehnika, posebno uporabom regresijske analize. Regresijska analiza jest statistička tehnika koja pomaže pri analizi uzoraka u odnosu među ekonomskim varijablama.
- (109) U regresijskoj analizi statističkim tehnikama ispituje se niz zabilježenih podataka povezanih s varijablom koja se promatra i vjerojatnim nezavisnim varijablama. Utvrđeni odnos obično se izražava u obliku jednadžbe. Uz pomoć te jednadžbe moguće je procijeniti učinke nezavisnih varijabli na varijablu koja se razmatra te ih izolirati od učinaka kršenja. Regresijskom analizom moguće je procijeniti stupanj korelacije relevantnih varijabli, što u nekim slučajevima može uputiti na uzročni utjecaj jedne varijable na drugu⁷⁵.
- (110) Različite tehnike za prilagodbu usporednih podataka detaljnije su opisane u Praktičnom vodiču⁷⁶. Upućivanjem na primjere i ilustracije Praktični vodič pruža smjernice o konceptima, pristupima i uvjetima za primjenu različitih tehnika i trebao bi poslužiti kao temelj za rješavanje pitanja o raspoloživim pristupima za primjenu metoda temeljenih na usporedbi.
- (111) Kako je prethodno navedeno, tehnike utemeljene na ekonometrijskoj analizi mogu u određenim slučajevima podrazumijevati znatne troškove koji mogu biti nerazmjerni vrijednosti štete za koju se traži naknada. U takvim slučajevima sud

(75) Regresijske analize detaljnije su objašnjene u Praktičnom vodiču, točka 69. i dalje.

(76) Ibid., poglavlje II. B.

može utvrditi da je prenošenje dovoljno procijeniti istodobnom procjenom kvantitativnih podataka bez uporabe regresijske analize te uzimajući u obzir kvalitativne dokaze.

- (112) U kontekstu procjene prenošenja na temelju kvalitativnih dokaza posebno važni mogu biti interni dokumenti koji opisuju politiku određivanja cijena poduzeća. Pri procjeni internih dokumenata sud bi trebao biti svjestan činjenice da poduzeća u različitim sektorima, pa čak i u istom sektoru, mogu provoditi različite politike određivanja cijena. U nekim slučajevima, poduzeće može imati jasnu politiku ili ustaljenu praksu utvrđivanja prilagodbi cijena koje proizlaze iz određenih promjena u trošku. U drugim slučajevima poduzeće može nastojati ostvariti određene ciljeve uspješnosti. Na primjer, izravni kupac može primijeniti određenu maržu na cijene proizvoda koje isporučuje. Ta politika načelno upućuje na to da će doći do prenošenja promjena u troškovima.
- (113) Nadalje, pri procjeni politike određivanja cijena sud bi isto tako trebao uzeti u obzir je li predmetno poduzeće doista provelo tu politiku određivanja cijena, primjerice razmatranjem podataka o cijenama kako bi se utvrdilo odgovaraju li one predmetnoj politici određivanja cijena.
- (114) Primjeri slučajeva u kojima su nacionalni sudovi uzeli u obzir kvalitativne dokaze navedeni su u nastavku.

Okvir 6: Procjena prenošenja na temelju kvalitativnih dokaza – *Cheminova* (2015.)

U toj presudi sud je utvrdio da je proizvođač pesticida prenio 50 % početne previsoke cijene na neizravne kupce. Taj se zaključak temeljio na ekonomskoj teoriji kojom se predviđa da će se 50 % previsoke cijene prenijeti ako je izravni kupac monopolist s linearnom potražnjom. U tom bi se predmetu sud mogao osloniti na javno dostupne studije tržišta u kojima se tržište na kojem je izravni kupac poslovao opisuje kao monopolističko tržište. U izvješću koje je dostavio izravni kupac tvrdilo se da bi se to tržište zapravo trebalo smatrati konkurentnim, a ne monopolističkim. Na primjer, izravni kupac tvrdio je da je na tržištu bio prisutan velik broj konkurentskih proizvoda te da su umjereni tržišni udjeli bili dokaz konkurentnog tržišta. Međutim, s obzirom na činjenično stanje tog predmeta, sud se nije složio s tim pristupom.

Okvir 7: Procjena prenošenja na temelju kvalitativnih dokaza – *DOUX Aliments* (2014.)

U toj presudi sud je utvrdio da je tužitelj dokazao nepostojanje prenošenja. U tom se slučaju previsoka cijena odnosila na lizin, a riječ je o inputu za uzgoj pilića. Sud je utvrdio da je lizin činio samo 1 % troškova uzgoja pilića i da tako neznatno povećanje troškova nije bio dovoljan dokaz kako bi ga se uvjerilo u to da bi ono dovelo i do povećanja cijena pilića. Sud je utvrdio da su cijene reagirale na druge čimbenike, kao što su tržišno natjecanje s drugim mesnim proizvodima i snaga potrošača. Pri donošenju zaključka da previsoka cijena nije prenesena na neizravne trgovce na malo sud je uputio na činjenicu da su se pilići prodavali na međunarodnom i konkurentnom tržištu te da su maloprodajni lanci prehrambenih proizvoda imali veliku snagu potrošača.

- (115) Nadalje, pri primjeni metoda temeljenih na usporedbi u procjeni previsokih cijena sudovi su ponekad primijenili i takozvani sigurnosni popust, tj. od zabilježenih vrijednosti podataka oduzeli su iznos koji je dovoljan da se u obzir uzmu nesigurnosti u procjeni⁷⁷. Ako provedba ekonometrijske analize nije izvediva, taj se pristup može primijeniti i u procjeni prenošenja. Cilj tog pristupa bilo bi isključivanje učinaka drugih mogućih čimbenika na varijablu koja se razmatra, na primjer cijena koju nudi neizravni kupac.

4.3.1.3. Poteškoće

- (116) Pri procjeni učinka na cijenu povezanog s prenošenjem sud može posebno razmotriti tehnike kojima se u najvećoj mogućoj mjeri uzimaju u obzir čimbenici koji nisu rezultat kršenja. Metoda razlika u razlikama takva je tehnika. Za nju su potrebne informacije ili podaci s usporednog tržišta (na primjer drugo zemljopisno tržište) i podaci iz vremenskih nizova s tržišta na koje je utjecalo prenošenje. Međutim, sud bi trebao biti svjestan da postoje potencijalne poteškoće koje bi mogle utjecati na valjanost metoda temeljenih na usporedbi.
- (117) Kako je prethodno objašnjeno, u idealnom slučaju usporedno tržište slično je tržištu na kojem je došlo do kršenja, no na koje nije utjecalo kršenje. Međutim, kupci na svakom od tih tržišta često upotrebljavaju isti input. U tom bi slučaju moglo biti teško pronaći usporedno tržište na koje nije utjecalo kršenje. Posebno, ako opseg kršenja obuhvaća široko zemljopisno područje, vjerojatno je da je prenošenje isto tako utjecalo na proizvode koji su slični predmetnom proizvodu i koji sadržavaju isti input. To može otežati pronalazak odgovarajućeg usporednog tržišta.
- (118) U drugim okolnostima na usporedno tržište može neizravno utjecati početna previsoka cijena. U stiliziranom primjeru kartela bakra navedenog na Slika 2, dobavljač kablaskih snopova B_1 bakar kupuje od prekršitelja A_1 . Iako dobavljač kablaskih snopova B_2 na usporednom tržištu ne kupuje od prekršitelja A_1 , dobavljači kablaskih snopova B_2 i B_1 mogu biti konkurenti na istim zemljopisnim silaznim tržištima. To znači da ako dobavljač kablaskih snopova B_1 kao odgovor na početno kršenje poveća svoje cijene, i njegovi konkurenti mogu povisiti svoje cijene. U tom je slučaju kršenje možda neizravno utjecalo na cijenu koju nudi dobavljač kablaskih snopova B_2 te zbog toga možda neće biti prikladna za usporedbu⁷⁸.
- (119) Kada je riječ o usporedbi tijekom vremena može biti teško utvrditi s dovoljnom preciznošću razdoblje u kojem je kršenje utjecalo na tržište. Stranke mogu predočiti odluku koju je donijelo tijelo nadležno za tržišno natjecanje i u kojoj je utvrđeno razdoblje kršenja, tj. u kojoj je utvrđen datum početka i prestanka kršenja. Međutim, može se dogoditi da to razdoblje ne odgovara razdoblju u kojem je kršenje doista utjecalo na tržište. Važno je napomenuti i da utvrđivanje datuma razdoblja kršenja ili razdoblja u kojem je kršenje utjecalo na tržište može znatno utjecati na ishod analize.

(77) Vidjeti isto tako Praktični vodič, točku 95.

(78) Taj je učinak sličan učincima zaštitne cijene navedene prethodno u tekstu u točki (37).

- (120) Kako je prethodno navedeno, učinak kršenja zapravo se ne može ograničiti na razdoblje utvrđeno u toj odluci⁷⁹. S jedne strane, može se dogoditi da primjerice zbog nedostatka pouzdanih dokaza tijelo nadležno za tržišno natjecanje utvrdi datum početka kršenja koji je kasniji od stvarnoga. S druge strane, može se dogoditi da se u odluci o kršenju utvrdi datum prestanka kršenja koji je raniji od stvarnoga.
- (121) Može se dogoditi da učinci kršenja nisu ograničeni na razdoblje trajanja kršenja te da kršenje utječe na dotično tržište čak i nakon prekida ponašanja zabranjenog pravom tržišnog natjecanja EU-a. To posebno može biti slučaj na oligopolnim tržištima ako informacije prikupljene tijekom kršenja dobavljaču određenog proizvoda omogućuju da na održiv način nakon prekida kršenja poduzme djelovanje s ciljem prodaje po cijenama višima od konkurentnih cijena, tj. po cijenama koje bi se primjenjivale da nije došlo do kršenja, i to bez primjene prakse zabranjene pravom tržišnog natjecanja EU-a⁸⁰.
- (122) Mogućnost da kupci na različitim razinama opskrbnog lanca odgode prenošenje previsoke cijene isto tako može znatno utjecati na usporedbu⁸¹. To se može pokazati na primjeru kartela bakra (prethodno) navedenom u Okvir 1. Pretpostavimo li da proizvođač automobila C svake godine pregovara o cijenama s dobavljačem kabelskih snopova B. Dobavljač kabelskih snopova B prilagođava cijene samo jednom godišnje nakon zaključivanja pregovora s proizvođačem automobila C. Ako se kartel u kojem se dogovaraju cijene na tržištu bakra uspostavi odmah nakon zaključivanja pregovora između dobavljača kabelskih snopova i proizvođača automobila, dobavljač kabelskih snopova imat će priliku za prenošenje povećanja cijene bakra u svojoj cijeni tek kad se pokrenu godišnji pregovori u sljedećoj godini.
- (123) Zato odgoda u prenošenju dalje niz lanac opskrbe može dovesti do poteškoća prilikom utvrđivanja relevantnog razdoblja za usporedbu cijena tijekom i prije ili tijekom i nakon kršenja (ili i jednoga i drugoga). Sud može prilagoditi analizu uzimajući u obzir prirodu svakog slučaja, na primjer analiziranjem politike određivanja cijena stranaka, i na temelju toga uvesti određeni vremenski odmak pri analizi uzoraka određivanja cijena na različitim razinama lanca opskrbe.

4.3.2. *Neizravni pristupi – procjena stope prenošenja*

4.3.2.1. Pregled

- (124) U prethodnom odjeljku opisuju se metode i tehnike za izravnu procjenu učinka na cijenu povezanog s prenošenjem. Općenito, izravna metoda se preferira ako je njezina primjena izvediva i razmjerna. To je zato što izravna metoda ima jasnu prednost omogućivanja procjene prenošenja na temelju *stvarnih* cijena koje je odredio izravni ili neizravni kupac tijekom razdoblja kršenja. Međutim, ona se

(79) Vidjeti isto tako Praktični vodič, točku 43.

(80) Vidjeti isto tako Praktični vodič, točku 153. Na primjer, u slučaju u kojem je nacionalni sud presudio da su cijene naplaćene tijekom pet mjeseci nakon prestanka kršenja i dalje bile pod utjecajem kartela, vidjeti odluku Višeg regionalnog suda u Karlsruheu od 11. lipnja 2010. u predmetu 6 U 118/05, koja je navedena i u Praktičnom vodiču, u točki 44.

(81) Osim toga, poduzetnici mogu biti svjesni toga da postoji rizik suočavanja sa zahtjevom za naknadu štete te da se opseg tog zahtjeva može procijeniti na temelju cijena nakon kršenja. Stoga mogu biti potaknuti na održavanje razine cijene nakon prestanka kršenja.

među ostalim oslanja na dostupnost podataka o tim cijenama. U mnogim slučajevima te informacije mogu biti dostupne. No, ako se informacije o stvarnim cijenama ne mogu iznijeti pred sudom, zato što na primjer sud smatra da je objava tih informacija nerazmjerna vrijednosti zahtjeva u predmetnom slučaju, prenošenje je moguće procijeniti *neizravno*.

- (125) Taj neizravni pristup može se primijeniti analizom načina na koji su prethodne promjene u troškovima poduzeća utjecale na njegove cijene prije ili nakon razdoblja kršenja. Primjerice, u slučaju kartela bakra navedenog u prethodnoj točki (6) stopu prenošenja moguće je procijeniti analizom načina na koji su prijašnje promjene u trošku bakra utjecale na cijenu kablskih snopova. Jednostavno rečeno, ako je povećanje troška bakra od 10 EUR dovelo do povećanja cijene kablskih snopova od 5 EUR, procjenjuje se da stopa prenošenja iznosi 50 %. Kako bi se procijenilo prenošenje tijekom razdoblja kršenja, sud može kombinirati tu procijenjenu stopu prenošenja s informacijama o previsokoj cijeni i prodaji.
- (126) Međutim, neizravna metoda nije bez rizika te u određenim slučajevima njezini rezultati mogu dovesti u zabludu. Naime, kada se za procjenu prenošenja primjenjuje neizravna metoda, sud ne može utvrditi je li doista previsoka cijena prenesena niti može utvrditi jesu li promjene u trošku predmetnog inputa prenesene u cijenama na silaznim tržištima. Zato je ključno da sud ima na umu da se neizravna metoda temelji na pretpostavci da se tijekom razdoblja kršenja promjene u troškovima inputa odražavaju na cijene na silaznim tržištima. Ako ta pretpostavka nije točna, navedeni pristup može dovesti do procjena koje dovode u zabludu jer se njima utvrđuje postojanje prenošenja previsokih cijena i kad do prenošenja zapravo nije došlo.
- (127) Kada se primjenjuje neizravna metoda, sud bi trebao nastojati procijeniti prenošenje na temelju toga kako su se promjene u trošku predmetnog inputa prethodno odražavale u cijenama na silaznim tržištima. Međutim, ako te informacije nisu dostupne, sud može razmotriti kretanje drugih komponenti graničnih troškova kupca i analizirati kako te promjene u troškovima utječu na cijene na silaznim tržištima. U hipotetskom slučaju iz točke (6) i istom dodatno izmijenjenom slučaju objašnjenom u prethodnoj točki (80) to znači da sud može uzeti u obzir analizu odnosa između cijene kablskih snopova i cijene plastike (na koju kršenje ne utječe) te stopu prenošenja procijeniti na temelju tog odnosa.
- (128) U većini slučajeva predmetno kršenje odnosi se na trošak inputa koji je samo jedna komponenta graničnih troškova kupca. Na primjer, dobavljač kablskih snopova možda će morati platiti više za bakar ako je bakar predmet kršenja. No, trošak bakra samo je dio ukupnih graničnih troškova.
- (129) Ako input na koji utječe kršenje čini samo vrlo mali dio graničnih troškova, čak i znatan porast troška inputa može biti teško otkriti u podacima o cijenama kupca čak i ako je u cijelosti prenesen. Iako alternativni pristup može biti procjena stope prenošenja na temelju promjena u troškovima važnijih inputa, a ne samo troška manje važnog inputa na koji je utjecalo prenošenje, on podrazumijeva snažnu pretpostavku prenošenja povećanja graničnih troškova po istoj stopi neovisno o izvoru povećanja troška. Nadalje, ako se izravnom metodom, tj. procjenom na temelju stvarne cijene, utvrdi da nije došlo do statistički značajnog prenošenja, to se može smatrati dokazom u prilog pretpostavci da zapravo nije došlo do prenošenja.

Drugim riječima, zaključak o nepostojanju prenošenja dobiven izravnom metodom sam po sebi nije valjan ni dostatan argument za primjenu neizravne metode.

- (130) Kako je objašnjeno u Dodatku 1., postoje i dobri razlozi zašto poduzeća ne prenose uvijek, barem ne u kratkom roku, manje promjene u svojim graničnim troškovima, iako bi s većim promjenama u troškovima to učinili. Stoga nije legitimno pretpostaviti da će za različite promjene u troškovima inputa stopa prenošenja biti slična. Jedno obrazloženje može biti to da za poduzeće mogu nastati takozvani troškovi jelovnika, zbog čega ono može odlučiti da će svoje cijene promijeniti tek kada granični troškovi dostignu određeni granični iznos. Drugo objašnjenje moglo bi biti to da izravni kupac nije svjestan toga da je došlo do bitne promjene u troškovima inputa.
- (131) Pri procjeni neizravnih dokaza o kretanjima komponenti troškova povezanim s prenošenjem na koje ne utječe previsoka cijena nacionalni sud trebao bi u određenim slučajevima uzeti u obzir i kvalitativne dokaze kojima se dokazuje da je prenošenje manjih povećanja u troškovima u skladu s trgovačkom praksom izravnog ili neizravnog kupca.

4.3.2.2. Metode

- (132) Za neizravni pristup potrebne su informacije o početnoj previsokoj cijeni i odgovarajućoj stopi prenošenja. Možda je, kao polazišna točka, procjena previsoke cijene već provedena u drugim postupcima ili ju je moguće izvesti na temelju prethodnih sudskih predmeta. Ako prethodna procjena previsoke cijene nije dostupna, sud može uzeti u obzir tehnike navedene u Praktičnom vodiču⁸². U takvim slučajevima, na zahtjev tužitelja, sud prekršitelju može naložiti otkrivanje relevantnih podataka.
- (133) Prednost *izravne* metode jest da se njezinom primjenom omogućuje izrada protučinjeničnog scenarija. Kako je navedeno u prethodnoj točki (63), tim se postupkom želi izolirati učinak kršenja od drugih čimbenika koji isto tako utječu na cijene. Iako *neizravna* metoda ne dopušta takav pristup, i dalje je važno uzeti u obzir čimbenike koji nisu povezani s kršenjem. Primjena kvantitativnih tehnika, na primjer regresijske analize⁸³, jedan je od mogućih pristupa. Primjerice, u slučaju kartela bakra sud može uzeti u obzir analizu odnosa između cijena koje naplaćuje dobavljač kablskih snopova i promjena u troškovima inputa za kablске snopove. Međutim, i drugi čimbenici mogu utjecati na cijene na silaznoj razini, npr. na cijene kablskih snopova mogu utjecati i fluktuacije u potražnji proizvođača automobila. Ako sud ne uzme u obzir te dodatne čimbenike, procijenjena stopa prenošenja najvjerojatnije neće biti objektivna.
- (134) Za regresijsku analizu obično je potrebna velika količina podataka o troškovima i cijenama. Stoga za potrebe procjene stope prenošenja sud može razmotriti može li se temeljem procjena iz drugih izvora omogućiti razumna procjena stope prenošenja u predmetnom slučaju. Primjeri tih drugih izvora mogu uključivati stope prenošenja utvrđene u drugim predmetima povezanim s istim sektorom ili drugim sektorima, akademskim studijama koje su relevantne za sektor dotičnog predmeta

(82) Vidjeti Praktični vodič, točku 26. i dalje.

(83) Pojam regresijske analize detaljno je objašnjen u poglavlju II. točki 2. Praktičnog vodiča.

ili dokaze iz izjava svjedoka. To je posebno održiva alternativa ako potrebni podaci nisu dostupni ili ako kvantitativne metode ne obuhvaćaju relevantne kontrolne čimbenike.

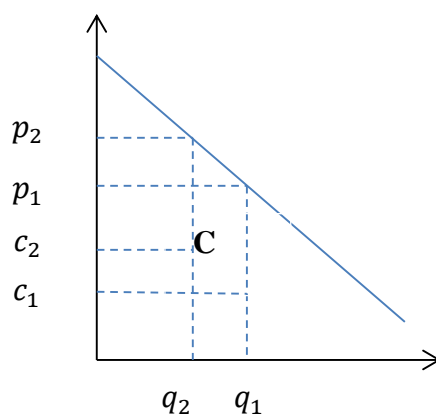
- (135) Međutim, ključno je da sud bude svjestan činjenice da procjene koje se temelje na drugim izvorima podrazumijevaju rizik da se čimbenici relevantni za stopu prenošenja u predmetnom slučaju neće uzeti u obzir. Posebno je bitno uzeti u obzir metodologiju na kojoj se temelji procjena iz drugih izvora i osjetljivost rezultata na moguće razlike između te procjene i stope prenošenja u predmetnom slučaju. U tu svrhu sud može uzeti u obzir relevantna saznanja iz ekonomske teorije, kako je prethodno objašnjeno u odjeljku 2.4 i u Dodatku 1., kao što je stupanj tržišnog natjecanja. Ako je primjerice o različitim tržišnim uvjetima ili načinu utvrđivanja stope prenošenja dostupan samo dio informacija, neizravna metoda mogla bi se pokazati neprikladnom.

4.4. Kvantifikacija i procjena učinaka na obujam

4.4.1. Uvod

- (136) Kako je navedeno u prethodnoj točki (11), žrtve kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a imaju pravo na potpunu naknadu štete. Uzme li se u obzir prenošenje bez učinka na obujam, time se podcjenjuje stvarna šteta. Stoga je procjena učinka na obujam jednako važna kao i procjena učinka na cijenu povezanog s prenošenjem⁸⁴.
- (137) Kako je opisano na Slika 4 u nastavku, učinak na obujam odnosi se na izmaklu dobit zbog smanjene prodaje koja je rezultat prenošenja, tj. manjeg obujma prodaje zbog povećanja cijena. U redoslijedu koji je prethodno naveden u točki (71) treći korak u potpunoj kvantifikaciji štete prouzročene previsokim cijenama jest procjena veličine učinka na obujam.

Slika 4: Učinak na obujam

(84) Nacionalni sudovi u EU-u potvrdili su važnost procjene učinka na obujam u nekoliko predmeta. Na primjer, u predmetu U 2014/15, Oberlandsgericht Karlsruhe, 2016., njemački sud utvrdio je da prenošenje previsoke cijene može naknadno dovesti do smanjenja prodane količine kod izravnog kupca.

- (138) Učinak na obujam odgovara razlici između q_1 i q_2 . Izmakla dobit od gubitka prodaje određena je poljem C, koje se dobiva množenjem tog izgubljenog obujma s profitnom maržom ($p_1 - c_1$) koju je kupac ostvario u protučinjeničnom scenariju, tj. maržom koju bi kupac bio zaradio da nije došlo do kršenja, a time ni do prenošenja.
- (139) Procjena učinka na obujam zahtijeva procjenu dvaju čimbenika, odnosno i. promjene u količini zbog povećanja cijena te ii. marže u protučinjeničnom scenariju. Za procjenu tih čimbenika potrebni su podaci o parametrima drugačijima od onih potrebnih za procjenu učinka na cijenu povezanog s prenošenjem. Dostupnost podataka isto je tako ključan element koji sud treba uzeti u obzir pri procjeni učinka na obujam. Ovisno o dostupnim podacima, mogu se primijeniti različite metode. One su detaljnije opisane u nastavku.

4.4.2. Izravni pristup

4.4.2.1. Potrebi podaci/informacije

- (140) Za izravni pristup u svrhu procjene učinka na obujam potrebne su informacije o i. zabilježenoj prodanoj količini poduzeća na koje utječe previsoka cijena, ii. obujmu prodaje u protučinjeničnom scenariju te iii. razlici između cijene i troška koju bi kupac bio postigao da do kršenja nije došlo. Na zahtjev druge stranke, sud može odgovarajućem kupcu naložiti otkrivanje tih podataka. Međutim, važno je napomenuti da zabilježena razlika između cijene i troška nije relevantna marža koja je potrebna za procjenu učinka na obujam. Na primjer, ako kupac prenese pola iznosa previsoke cijene, to će smanjiti njegovu maržu, što podrazumijeva da će zabilježena marža biti niža od one iz protučinjeničnog scenarija. U tom bi se slučaju upotrebom zabilježene marže podcijenio razmjera učinka na obujam.
- (141) K tome, sud bi trebao biti svjestan toga da relevantna marža za procjenu učinka na obujam ne odgovara nužno standardnim mjerama računovodstvene marže poduzeća, kao što je „dobit prije kamata i poreza” (EBIT) ili neto prihod poduzeća.
- (142) Relevantne marže za procjenu učinaka na obujam određene su cijenama relevantnih proizvoda od kojih su oduzeti izbjegnuti troškovi, tj. troškovi koji su uštedeći kao rezultat smanjenja količine proizvodnje. Stoga osim procjene troškova za koje se smatra da se mogu izbjeći sud može naložiti otkrivanje cijena relevantnih proizvoda. U tom kontekstu, može naložiti i otkrivanje internih dokumenata s informacijama o kontribucijskim maržama koje kupac upotrebljava za vlastite odluke o određivanju cijena.

4.4.2.2. Metode i poteškoće

- (143) Izmakla dobit povezana s učinkom obujma može se izravno procijeniti množenjem protučinjenične marže sa smanjenjem obujma prodaje koje je rezultat prenošenja previsokih cijena.
- (144) Sud može uporabom odgovarajućih podataka tužitelja uzeti u obzir prethodno opisane tehnike temeljene na usporedbi za procjenu protučinjenične marže i protučinjenične količine. S obzirom na to da na zabilježenu profitnu maržu i količinu mogu utjecati drugi čimbenici koji nisu povezani s kršenjem, u mnogim slučajevima bit će potrebno uzeti u obzir te dodatne čimbenike. Stoga kako bi uzeo

u obzir čimbenike koji nisu povezani s kršenjem sud bi trebao nastojati primijeniti jedan od prethodno opisanih pristupa, na primjer regresijsku analizu.

- (145) Ako podaci koji su potrebni za primjenu pristupa razlika u razlikama nisu dostupni, sud može uzeti u obzir druge prethodno opisane tehnike, tj. usporedbu među tržištima ili usporedbu tijekom vremena. Međutim, ako se primjenjuju te tehnike, važno je i izraditi čvrsti protučinjenični scenarij uzimajući u obzir čimbenike koji se mijenjaju ovisno o tržištu ili razdoblju.
- (146) Metode temeljene na usporedbi počivaju na pretpostavci da su referentno razdoblje ili tržište dovoljno slični, posebno s obzirom na značajke tržišta koje su važne za profitne marže, kao što je razina tržišnog natjecanja na tržištu ili struktura troškova dobavljača. Te pretpostavke nije lako potvrditi s obzirom na to da na utvrđivanje marži određenog poduzeća vjerojatno utječe velik broj čimbenika i strateških odluka.

4.4.3. *Pristup elastičnosti*

- (147) Učinak na obujam može se procijeniti i kombinacijom zabilježenog porasta cijena koji je rezultat učinka na cijenu povezanog s prenošenjem i procjene osjetljivosti relevantne potražnje na cijenu. Kako je prethodno navedeno, osjetljivost potražnje na cijenu određuje čvrstoću odnosa između cijene i potražnje. Na primjer, ako je povećanje cijene od 1 EUR povezano sa znatnim smanjenjem kupljene količine, smatra se da je potražnja osjetljivija na cijenu nego u slučaju kada je za isto povećanje cijene od 1 EUR smanjenje kupljene količine manje. Iz takozvane cjenovne elastičnosti potražnje vidljiv je postotak promjene u traženoj količini povezane s povećanjem cijene od jedan posto.

4.4.3.1. Metode i potrebni podaci

- (148) Općenito, na smanjenje obujma, koje je ilustrirano smanjenjem prodaje s q_1 na q_2 na prethodnoj Slika 4, utjecat će vlastito povećanje cijene poduzeća, ali i promjene u cijenama konkurenata⁸⁵. Zato će za veličinu gubitka obujma biti potrebno procijeniti način na koji je prenošenje utjecalo na cijene svih konkurenata na tržištu, a i osjetljivost potražnje na te promjene u cijenama. Pri primjeni te metode učinak na obujam⁸⁶ procjenjuje se množenjem gubitka u obujmu s protučinjeničnom maržom.
- (149) Kada se procjenjuje učinak na obujam primjenom pristupa elastičnosti, zahtjevi u pogledu podataka ovisit će o tome je li na dotična poduzeća jednako utjecala previsoka cijena, tj. je li riječ o previsokoj cijeni koja utječe na cijeli sektor. Ako je to slučaj, svi gubici u prodaji u pravilu se odnose na proizvode i poduzeća izvan tržišta. Nadalje, učinci na obujam vlastite i unakrsne cjenovne elastičnosti mogu se obuhvatiti tržišnom cjenovnom elastičnošću. U takvim se okolnostima učinak na obujam može procijeniti na temelju protučinjenične marže, tržišne elastičnosti potražnje te zabilježenih cijena i količina, koji su određeni s p_1 i q_2 .

(85) S obzirom na to da se poduzeća natječu u cijenama.

(86) Učinak na obujam prikazan je poljem C na Slika 5 Dodatka 1.

- (150) Protučinjenična marža može se procijeniti i primjenom izravnog pristupa. Kvantitativna procjena tržišne elastičnosti potražnje može zahtijevati veliku količinu podataka o cijenama i količinama koje možda nisu dostupne ili razmjerne u određenom slučaju. U tim okolnostima sud može utvrditi da je dovoljno upotrebljavati druge izvore dokaza, primjerice informacije iz prethodnih tržišnih studija relevantnog tržišta ili interne dokumente s informacijama o odgovarajućoj elastičnosti⁸⁷.
- (151) Kako je objašnjeno u točki (179) i dalje, poduzeća mogu biti potaknuta na povećanje cijena i smanjenje proizvodnje kao odgovor na previsoke cijene specifične za pojedino poduzeće. U takvim slučajevima može biti potrebna procjena vlastite cjenovne elastičnosti poduzeća i unakrsne cjenovne elastičnosti, tj. kako se mijenja obujam prodaje poduzeća kada to poduzeće promijeni vlastite cijene i kako na obujam prodaje poduzeća utječu promjene u cijeni drugih poduzeća na tržištu. Opseg drugog učinka ovisit će o tome jesu li proizvodi koji se nude na tržištu bliski zamjenski proizvodi. Stoga, ako proizvodi konkurenta nisu bliski zamjenski proizvodi, može se zaključiti da odgovori konkurenata vjerojatno neće znatno utjecati na obujam prodaje, čak i ako, primjerice zbog dostupnosti podataka, nije moguće točno izmjeriti te učinke.

4.4.3.2. Poteškoće

- (152) Kada se primjenjuje pristup elastičnosti, sud može procijeniti relevantne parametre elastičnosti. To se među ostalim može učiniti izradom modela potražnje i primjenom ekonometrije. Međutim, kako je prethodno navedeno, taj je pristup zahtjevan u pogledu traženih podataka i pretpostavki. Ako podaci nisu dostupni te se upotrebljavaju drugi izvori, npr. tržišne studije ili informacije iz prethodnih predmeta, važno je napomenuti da ti izvori možda nisu prikladni ako je struktura tržišta u dotičnom predmetu različita od strukture tržišta iz studija. U tim se okolnostima pristupom elastičnosti možda neće dobiti točna procjena učinka na obujam.
- (153) Kako je navedeno u uvodnom dijelu ovog odjeljka posvećenog mjerenju, tri moguće komponente štete u predmetu za naknadu štete rezultat su početne previsoke cijene, učinka prenošenja i učinka na obujam⁸⁸. Sud može odlučiti da će te tri komponente procijeniti redom, pri čemu bi prvi korak bila kvantifikacija previsoke cijene, drugi procjena učinka na cijenu povezanog s prenošenjem, a treći procjena učinka na obujam povezanog s prenošenjem.

5. PRILOG 1. – EKONOMSKA TEORIJA

5.1. Uvod

- (154) U ovom se dodatku detaljnije pojašnjuju saznanja iz ekonomske teorije koja su relevantna u okviru procjene prenošenja. Kako je opisano u prethodnoj točki (45) i dalje, u danom slučaju različiti čimbenici mogu utjecati na mjeru prenošenja, kao što je priroda troškova inputa na koje utječe previsoka cijena, priroda potražnje

(87) Vidjeti na primjer predmet br. U-4-07 – Cheminova protiv Akzo Nobela, presuda od 15. siječnja 2015.

(88) Vidjeti točku (71).

proizvoda kod izravnog ili neizravnog kupca, priroda i intenzitet konkurentske interakcije među poduzećima na tržištu na kojem posluju izravni ili neizravni kupci i drugi elementi kao što je udio različitih inputa poduzeća na koje utječe previsoka cijena ili vremensko razdoblje kršenja.

5.2. Troškovi inputa i njihov utjecaj na odluke o određivanju cijena

- (155) Kako je objašnjeno u prethodnoj točki (42), početna previsoka cijena dovodi do povećanja troška inputa za kupce proizvoda ili usluga previsoke cijene. Mogućnost i spremnost tih kupaca da prenesu previsoku cijenu na svoje kupce te opseg tog prenošenja ovise, među ostalim čimbenicima, o njihovoj strukturi troškova. U nastavku je dodatno objašnjen utjecaj fiksnih i varijabilnih troškova te strukture ugovora između poduzeća na različitim razinama lanca opskrbe na mjeru prenošenja previsoke cijene.
- (156) Kako bi se utvrdili učinci prenošenja, važno je utvrditi mijenja li se trošak inputa nastao za kupca koji se suočava s previsokom cijenom ovisno o naručenoj količini inputa (tj. varijabilni trošak inputa) ili ne (tj. fiksni trošak inputa). Doista, ekonomska teorija upućuje na to da je za kratkoročno određivanje cijena relevantna kategorija troška varijabilni trošak ili, preciznije, granični trošak, tj. povećanje troška nastalo pri kupnji jednog dodatnog inputa (vidjeti Okvir 8 u nastavku). Od njih se razlikuju fiksni troškovi, koji uobičajeno utječu na dugoročne strateške odluke poduzeća, kao što su sudjelovanje na tržištu, uvođenje proizvoda i razina ulaganja.

Okvir 8: Primjeri graničnih i fiksnih troškova

Za pojašnjenje pojmova graničnih (varijabilnih) i fiksnih troškova korisno je razmotriti već navedene stilizirane primjere kartela bakra u Okvir 1.

Na primjer, varijabilni troškovi dobavljača kablskih snopova troškovi su povezani s proizvodnjom jednog dodatnog kablskog snopa. Ti troškovi mogu obuhvaćati inpute potrebne za proizvodnju dodatnog kablskog snopa (uključujući bakar i plastiku), električnu energiju i troškove radne snage povezane s dodatnom proizvodnjom.

Međutim, dobavljač kablskih snopova u svojoj proizvodnji ima i fiksne troškove, kao što su stavljanje na tržište proizvoda i ulaganje u nove strojeve. Na te troškove ne utječe proizvodnja jednog dodatnog kablskog snopa i zato se smatraju fiksnima.

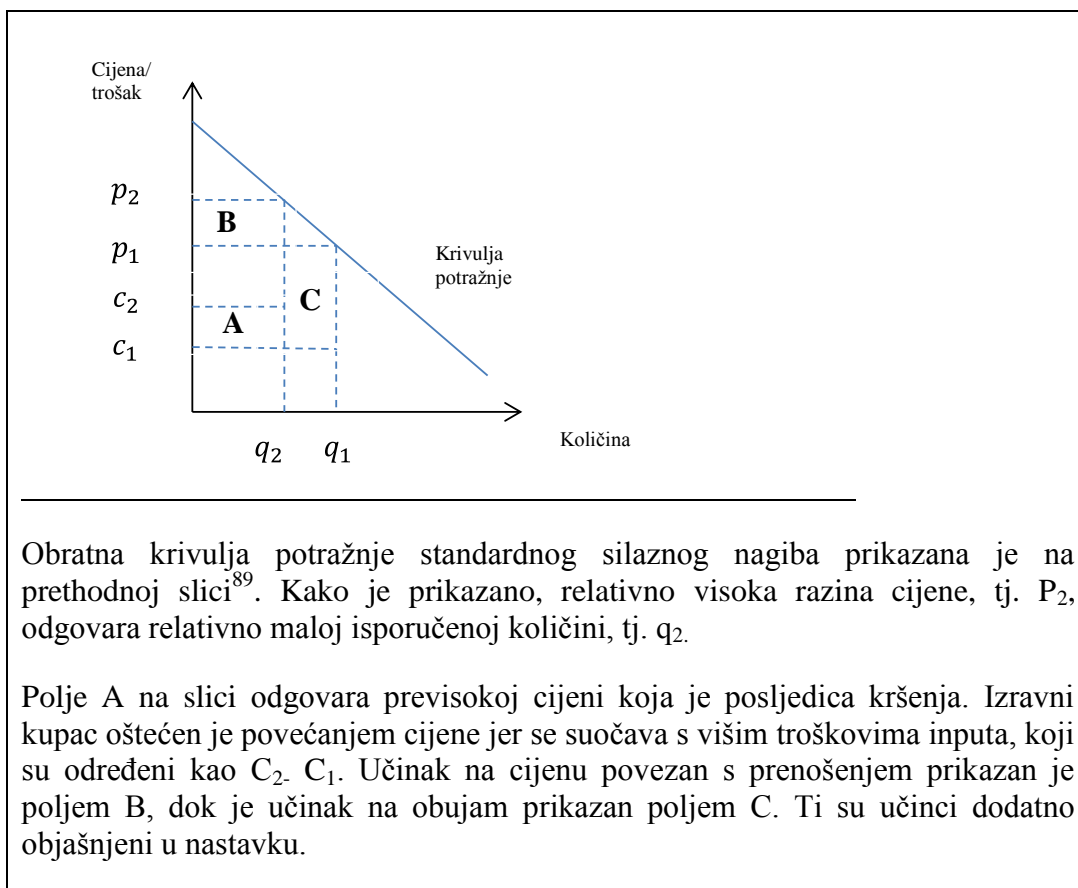
- (157) Obično bi utjecaj previsoke cijene na granične ili varijabilne troškove kupca trebao biti relevantna početna točka za procjenu učinaka prenošenja.
- (158) Ugovori između poduzeća na različitim razinama lanca opskrbe u kojima su utvrđeni uvjeti pod kojima će poduzeća dobavljati svoje proizvode ili pružati svoje usluge kupcima mogu se odnositi na komponente koje se smatraju ili varijabilnim ili fiksnim troškovima. Na primjer, neke komponente cijene koju plaća kupac često ne ovise o kupljenoj količini, dok neke druge o njoj ovise. Iz toga slijedi da je u

predmetu za naknadu štete koji uključuje argument o prenošenju važno utvrditi jesu li sa stajališta kupca komponente cijene na koje utječe kršenje fiksne.

- (159) U krajnjem slučaju u kojem prekršitelj povećava samo fiksnu komponentu cijene kratkoročno gledano ne očekuje se da će doći do prenošenja u obliku povećanja cijene koju kupac utvrđuje za vlastiti proizvod. Međutim, dugoročno gledano fiksne komponente cijene inputa mogle bi utjecati na strateške odluke poduzeća. Stoga bi u pogledu prenošenja i učinak povećanih fiksnih cijena inputa mogao biti važan. Na primjer, ako zbog visoke fiksne komponente cijene inputa koju odrede prekršitelji jedan ili više njegovih izravnih kupaca napusti tržište na kojem posluje, konkurentnost tog tržišta bi se smanjila, što bi navelo preostale kupce na određivanje više cijene. Drugim riječima, veći troškovi inputa zbog povećane fiksne komponente do određene mjere utječu na cijene aktivnih kupaca te se stoga i prenose na neizravnog kupca.
- (160) Vremenski okvir u kojem se razmatra određivanje cijena utjecat će na činjenicu smatraju li se troškovi varijabilnima ili fiksnima. Općenito, ekonomska teorija upućuje na to da što je duži relevantni vremenski okvir, to se veći udio ukupnih troškova treba smatrati varijabilnima. Drugim riječima, određenu kategoriju troškova koja se kratkoročno gledano smatra fiksnom poduzeće bi dugoročno gledano moglo smatrati varijabilnom. Pri ocjenjivanju relevantnog vremenskog okvira u određenom predmetu sud može uzeti u obzir informacije iz internih dokumenata stranke, npr. informacije o tome koje troškove poduzeća uzimaju u obzir u svojim odlukama o određivanju cijena.
- (161) Razmatranja fiksnih i varijabilnih troškova od posebne su važnosti za sud pri procjeni učinka na obujam jer je za procjenu tog učinka potrebno procijeniti maržu poduzeća uključenih u dotični predmet.

5.3. Svojstva potražnje i veze s cijenama

- (162) Još jedan faktor od presudne važnosti za procjenu učinaka prenošenja jest priroda potražnje na tržištu na kojem posluju izravni kupci. U ekonomiji odnos između potražnje i razine cijene važan je čimbenik u opisu funkcioniranja tržišta. Potražnja na bilo kojem tržištu odgovara količini predmetne robe ili usluge koju bi kupci na tom tržištu kupili po određenoj cijeni.
- (163) Najčešće je povezanost između potražnje i razine cijene negativna. Odnosno, što je viša razina cijene to je niža ukupna količina proizvoda koju su kupci na tržištu voljni kupiti. Osjetljivost potražnje na cijenu određuje čvrstoću odnosa između cijene i potražnje. Na primjer, ako je povećanje cijene od 1 EUR povezano sa znatnim smanjenjem kupljene količine, smatra se da je potražnja osjetljivija na cijenu nego u slučaju kada je za isto povećanje cijene od 1 EUR smanjenje kupljene količine manje.

Slika 5: Krivulja potražnje

- (164) Osjetljivost same potražnje na cijenu najčešće se jednostavno naziva cjenovna elastičnost potražnje. Iz cjenovne elastičnosti potražnje vidljiv je postotak promjene u količini potražnje povezane s povećanjem cijene od jedan posto. Na primjer, vlastita cjenovna elastičnost potražnje poduzeća od $-0,5$ znači da je povećanje cijene od jedan posto povezano sa smanjenjem potražnje od $0,5$ posto. S druge strane elastičnost od $-0,2$ podrazumijeva samo $0,2$ posto smanjenja potražnje za povećanje cijene od jedan posto. U tom se slučaju potražnja smatra manje elastičnom nego u prvom slučaju, odnosno manje osjetljivom na cijenu jer kupljena količina u manjoj mjeri reagira na povećanje cijene.
- (165) U okviru prenošenja s izravnog na neizravnog kupca potražnja koja je relevantna jest potražnja kod izravnog kupca. Neizravni kupci mogu smanjiti svoju potražnju kao odgovor na povećanje cijene izravnog kupca. U okviru postupka za naknadu štete pred nacionalnim sudom zbog kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a, to povećanje cijene može biti posljedica djelomičnog ili potpunog prenošenja povećanja troška inputa od izravnog kupca na neizravnog kupca.
- (166) Osjetljivost potražnje na cijenu izravno utječe na opseg učinka na obujam jer se nakon povećanja cijene potražnja smanjuje ovisno o osjetljivosti na cijenu. Za

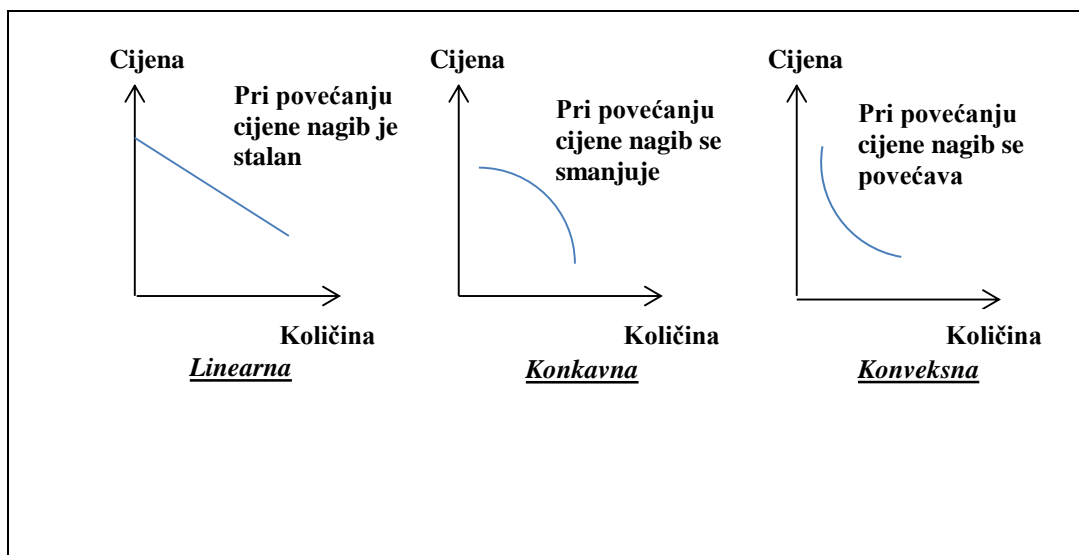
(89) Na slici su prikazane cijene (okomita os) kao funkcija tražene količine (vodoravna os). Ta se krivulja potražnje često naziva „obratna krivulja potražnje“, dok se krivulja koja prikazuje potražnju na okomitoj osi kao funkciju cijena na horizontalnoj osi jednostavno naziva „krivulja potražnje“. U grafičkim primjerima koji slijede prikazane su obratne krivulje potražnje. Međutim, radi jednostavnosti navode se kao „krivulje potražnje“.

određeno povećanje cijene može se reći da je smanjenje proizvodnje veće što je potražnja osjetljivija na cijenu. Stoga je učinak na obujam, tj. dobit koja je prekršiteljevom kupcu izmakla zbog smanjenja proizvodnje (potražnja), usko povezan s osjetljivošću potražnje na cijenu.

- (167) Opseg prenošenja, a time i veličina učinaka prenošenja, isto je tako povezan s odnosom između potražnje i razine cijene. Međutim, u ovom slučaju nije izravno relevantna osjetljivost potražnje na cijenu, nego promjena osjetljivosti potražnje na cijenu slijedom promjena u razini cijene. Ta promjena osjetljivosti na cijenu s obzirom na razinu cijene naziva se zakrivljenost potražnje.
- (168) Zakrivljenost potražnje jest stopa promjene sposobnosti reagiranja potražnje na promjene u cijeni slijedom promjena u cijeni ili proizvodnji. Kada je krivulja potražnje linearna, kako je prikazano na lijevoj strani u okviru 9. u nastavku, nema zakrivljenosti i nagib je stalan. U slučaju konveksne potražnje, koja je prikazana na desnoj strani okvira 9. u nastavku, što cijena više raste to potražnja postaje sve manje osjetljiva na promjene u cijeni. To se može dogoditi ako su proizvodi ili usluge na koje utječe previsoka cijena osnovna dobra. Za primjer može poslužiti potražnja vode za piće jer što se više raspoloživa količina smanjuje to kupac može biti sve manje osjetljiv na povećanje cijene.
- (169) Suprotno, ako je krivulja potražnje konkavna, kako je prikazano na sredini Okvir 9, kako cijena raste tako potražnja postaje sve osjetljivija na promjene u cijeni. To primjerice može biti slučaj ako je kupcu dostupan zamjenski proizvod proizvoda na koji utječe previsoka cijena. Za primjer može poslužiti potražnja za benzinom. Može se dogoditi da kad cijena dostigne određenu razinu, kupci svoju potrošnju preusmjere s benzinskih automobila na električne. To bi značilo da će potražnja za benzinom postati osjetljivija na promjene u cijeni jer što se više cijena benzina povećava to se sve više kupaca mijenja svoju izvor opskrbe.
- (170) Zakrivljenost krivulje potražnje može znatno utjecati na prenošenje previsokih cijena. Pri određenoj razini tržišnog natjecanja što je krivulja potražnje konveksnija to će prenošenje previsoke cijene koja utječe na cijeli sektor biti veće. Ako je potražnja dovoljno konveksna, stopa prenošenja može biti veća od 100 posto.

Okvir 9: Zakrivljenost potražnje

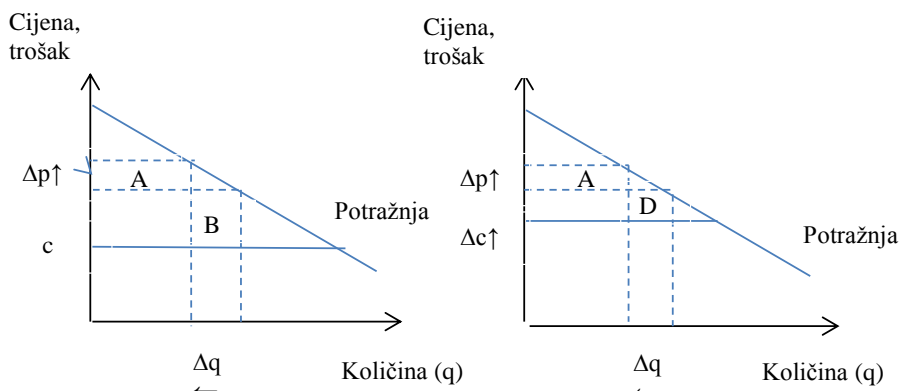
Ovisno o svojstvima tržišta, krivulja potražnje može biti linearna, konveksna ili konkavna kako je prikazano u nastavku. Silazni oblik krivulje potražnje upućuje na to da što se cijena više smanjuje to je potražnja kupaca za tim proizvodom veća. Iz nagiba krivulje potražnje vidljivo je kako se s cijenom mijenja količina potražnje. Strmija krivulja potražnje znači da je potražnja manje osjetljiva na povećanja cijene.

5.4. Odluka poduzeća o određivanju cijene

- (171) Kako je objašnjeno u točkama (46) i (47), poticaj društva da prenese previsoku cijenu na svoje kupce određen je predmetnom vrstom potražnje i troškova⁹⁰. Prema ekonomskoj teoriji poduzeće će prilagoditi cijene samo ako će se time povećati dobit. Međutim, kako bi poduzeće dobilo višu cijenu, ono obično mora prihvatiti smanjenje prodaje. Procjena kompromisa između povećane dobiti od viših cijena i smanjene dobiti od smanjene prodaje važna je za razumijevanje opsega učinaka prenošenja u postupcima za naknadu štete.
- (172) Taj je kompromis na stiliziran način prikazan u Okvir 10 u nastavku. Ako poduzeće, primjerice izravni kupac proizvođača sirovina, povisi cijene, učinak na dobit od viših cijena može se vidjeti u polju A u lijevom dijelu Okvir 10. Popratna izmakla dobit koja proizlazi iz smanjene prodaje odgovara polju B. Kada je učinak dodatnog manjeg povećanja cijene takav da je polje A jednako polju B, nema manevarskog prostora za ostvarivanje dodatne dobiti daljnjim prilagodbama cijene. Ako se cijene povećaju iznad te točke, izmakla profitna marža zbog smanjenja obujma prodaje nadmašit će povećane marže ostvarene od preostale prodaje.
- (173) Ako je izravni kupac suočen s višim troškovima sirovina, primjerice ako dobavljači sirovina povećaju cijene u suprotnosti s člankom 101. UFEU-a, to može izmijeniti uvjete kompromisa opisanog u prethodnoj točki (172). Povećanjem izravnih troškova kupca smanjit će se marže zarađene od prodaje po postojećoj cijeni. U pogledu dobiti, zbog toga je manje skupo povećati cijenu nauštrb gubitka dijela prodaje. Izmakla dobit zbog manje prodaje nakon povećanja troškova označeno je poljem D u desnom dijelu Okvir 10 u nastavku. Budući da je polje D manje od polja B, izravni kupac potaknut je na to da poveća svoje cijene kao odgovor na povećanje troškova, tj. na to da, barem u određenoj mjeri, prenese promjene u trošku.

(90) Vidjeti i „Smjernice za primjenu članka 81. stavka 3. Ugovora” (2004/C 101/08), točku 98.

Okvir 10: Kompromis između povećanja cijene i izgubljene prodaje**5.5. Intenzitet tržišnog natjecanja i veze s prenošenjem***5.5.1. Kontinuirana konkurentnosti tržišta*

- (174) Na određenoj razini lanca opskrbe tržišno natjecanje među poduzećima može biti većeg ili manjeg intenziteta. U jednoj krajnosti, ako poduzeće ima monopol na svojoj razini lanca opskrbe, tržišnog natjecanja nema. U drugoj krajnosti tržišno natjecanje među poduzećima može biti vrlo intenzivno (npr. ako brojna poduzeća prodaju prilično homogene proizvode na tržištu s manjim preprekama ulasku), tako da svako poduzeće djeluje kao prihvatitelj cijena i ne utječe na cijene na tržištu, koje će biti na razini graničnog troška proizvodnje ili vrlo blizu njega. Taj se slučaj naziva savršenim tržišnim natjecanjem. Između ta dva ekstremna slučaja nalazi se širok raspon međuscenarija u kojima tržišno natjecanje može biti većeg ili manjeg intenziteta, ovisno o, primjerice, broju poduzeća u sektoru ili o tome jesu li proizvodi koje prodaju različita poduzeća bliski zamjenski proizvodi.
- (175) Takva konkurentnost na tržištu izravno utječe na prenošenje. U referentnom slučaju savršenog tržišnog natjecanja troškovni šokovi prisutni u cijelom sektoru prenose se na izravne kupce u cijelosti. Zato je u tom slučaju osim previsoke cijene potrebno kvantificirati samo učinke na obujam. Takva stilizirana struktura tržišta savršenog tržišnog natjecanja može sudu poslužiti kao mjerilo za procjenu učinaka prenošenja (iako je ona na tržištima u stvarnom svijetu rijetko prisutna).
- (176) Suprotno tome, u okviru monopola ili raznih međuscenarija prenošenje previsoke cijene ne mora biti u cijelosti, nego u omjeru koji je veći ili manji od te granične vrijednosti. Stoga kada je riječ o postupcima za naknadu štete pred nacionalnim sudovima zbog povreda prava tržišnog natjecanja EU-a, osim procjene previsoke cijene općenito je bitna i procjena prenošenja i učinaka na obujam ako struktura tržišta odstupa od referentnog mjerila za savršeno tržišno natjecanje.
- (177) Jedan od primjera tržišnih struktura s nesavršenim tržišnim natjecanjem jest tržište s diferenciranim proizvodima. Do diferencijacije može doći u pogledu svojstava proizvoda ili zemljopisnog područja. Na primjer, izravni kupci mogu nuditi proizvode koji se međusobno razlikuju u pogledu stvarne kvalitete, odnosno dojma o kvaliteti koji ima kupac proizvoda. Druga je mogućnost da izravni kupci zbog

različitih lokacija na kojima se nalaze imaju različite troškove prijevoza robe do svojih kupaca (čija lokacija isto tako može biti različita). Diferencijacija može dovesti do toga da određeni proizvodi nisu savršeni zamjenski proizvodi za druge. Može se dogoditi da kupci ne smatraju sve proizvode u potpunosti međusobno zamjenjivima.

- (178) Ta nepotpuna zamjenjivost može dovesti do smanjenja konkurentskog pritiska na dobavljače koji se ne bi suočavali s konkurentima koji nude blisko međusobno zamjenjive proizvode. Drugim riječima, prema ekonomskoj teoriji intenzitet tržišnog natjecanja bit će manji što je veća diferencijacija proizvoda. Kako je objašnjeno u prethodnoj točki (175) i dalje, sa slabijim tržišnim natjecanjem smanjit će se stopa prenošenja previsoke cijene koja utječe na cijeli sektor, tj. što je veća diferencijacija proizvoda izravnih kupaca to će stopa prenošenja previsoke cijene koja utječe na cijeli sektor i koja se za njih primjenjuje biti bliža stopi u skladu s kojom je svaki izravni kupac monopolist. Suprotno tome, ako je diferencijacija proizvoda ograničena, stopa prenošenja previsoke cijene koja utječe na cijeli sektor bit će veća.

5.5.2. Previsoka cijena koja utječe na cijeli sektor u odnosu na previsoku cijenu koja je specifična za određeno poduzeće i njihovo prenošenje

- (179) Obično postoje razlike u prenošenju previsokih cijena od pojedinog kupca na vlastite kupce, što ovisi o tome utječe li previsoka cijena i na konkurente kupaca. Ako je previsoka cijena utjecala samo na jednog kupca, prenošenje će nužno biti specifično za određeno poduzeće. Suprotno tome, ako previsoka cijena utječe na sve kupce na određenoj razini lanca opskrbe, u obzir se mogu uzeti stope prenošenja za svako poduzeće, ali i prenošenje u cijelom sektoru.
- (180) Ako previsoka cijena utječe na samo jednog kupca, tj. previsoka cijena je specifična za određeno poduzeće, učinci prenošenja mogu biti prilično ograničeni, posebno ako kupac ne može utjecati na prodajne cijene na svojem tržištu zbog intenzivnog pritiska konkurenata.
- (181) Suprotno tome, ako previsoka cijena utječe na sva poduzeća na tržištu, tj. previsoka cijena utječe na cijeli sektor, sva će se poduzeća suočiti s višim troškovima inputa, što znači da bi oni mogli prenijeti barem dio previsoke cijene na svoje kupce. Međutim, i dalje se može dogoditi da previsoka cijena koja utječe na cijeli sektor različito utječe na različite konkurente.

5.6. Određeni dodatni čimbenici koji utječu na prenošenje

- (182) Na nekim tržištima poduzeća prodaju više proizvoda, npr. na maloprodajnim tržištima prehrambenih proizvoda. Na tim tržištima proizvodi mogu biti međusobno povezani u okviru njihove potražnje, primjerice ako trgovac na malo prodaje konkurentske robne marke brojnih kategorija proizvoda. Ako je riječ o zamjenskim proizvodima, troškovni šok koji se odnosi na jedan proizvod može utjecati i na cijene drugih proizvoda koje prodaje trgovac na malo. Promjena u cijeni drugih proizvoda može isto tako promijeniti i cijenu proizvoda na koji izravno utječe troškovni šok. Stoga ti povratni učinci drugih proizvoda mogu povećati početno prenošenje troška na tržištima na kojima poduzeća prodaju više proizvoda.

- (183) U kojoj će se mjeri zabilježiti učinak prenošenja može ovisiti i o vremenskom razdoblju koje se uzima u obzir pri procjeni tog učinka. Posebno, prenošenje previsoke cijene niz lanac opskrbe može biti odgođeno iz više razloga. Prvo, početna previsoka cijena može utjecati samo na fiksne troškove poduzeća suočenog s previsokom cijenom. Čak i ako je relevantna polazišna točka za procjenu učinaka prenošenja utjecaj povećane cijene na granične ili varijabilne troškove kupca, povećanje fiksnih troškova moglo bi utjecati na strateške odluke poduzeća, a time i na učinke prenošenja, kako je objašnjeno u prethodnoj točki (159).
- (184) Osim toga, kako je navedeno u točki (50), za poduzeća zbog promjene cijena mogu nastati takozvani troškovi jelovnika, odnosno troškovi povezani s postupkom prilagodbe cijena. Ako je to slučaj, poduzeće će htjeti ograničiti broj promjena u cijeni koje provodi i previsoku cijenu prenijeti tek nakon nekog vremena, ono bi primjerice moglo čekati sve dok se povećanja graničnih troškova ne nakupe do određenog graničnog iznosa. U određenim slučajevima previsoka cijena može predstavljati tako malo povećanje graničnih troškova da kupac na kojeg ona utječe može odlučiti da se tu previsoku cijenu uopće ne isplati prenijeti. Mogući utjecaj na procjenu učinka prenošenja zbog postojanja troškova jelovnika detaljnije je obrađen u točki 4.3.2.1.
- (185) U određenim okolnostima neizravni kupac može iskoristiti svoju pregovaračku snagu kako bi ograničio mogućnost izravnog kupca da prenese previsoku cijenu. Pregovaračka snaga neizravnog kupca može se nazivati prevladavajućom snagom potrošača⁹¹. Snaga potrošača nije ograničena samo na mogućnost prebacivanja na druge dobavljače, nego uključuje, primjerice, i mogućnost integriranja na višu razinu lanca opskrbe ili pregovaračku snagu potrošača.
- (186) Općenito, snaga potrošača neće spriječiti prenošenje u slučaju previsoke cijene koja utječe na cijeli sektor, no utjecat će na mjeru prenošenja. S jedne strane zamisliv je scenarij u kojem je velika snaga potrošača prisilila izravne kupce da preuzmu previsoku cijenu i time ograniče prenošenje. S druge strane zamisliv je i scenarij u kojem je velika pregovaračka snaga neizravnog kupca prisilila izravne kupce da ukalkuliraju nultu maržu i na prodaju po cijeni kojom oni pokrivaju samo svoje granične troškove, što u slučaju previsoke cijene dovodi do 100 %-tne stope prenošenja.
- (187) S obzirom na to da će razina snage potrošača i njezin utjecaj na učinke prenošenja ovisiti o prirodi pojedinačnih pregovora i posebnim okolnostima u kojima se oni vode, sud je može procijeniti na pojedinačnoj osnovi.
- (188) Nadalje, ako je izravni kupac koji se suočava s previsokom cijenom vertikalno integriran u silazno maloprodajno tržište, tj. ako posluje na tržištu na kojem posluju neizravni kupci, to može utjecati na poticaj izravnog kupca da prenese početnu previsoku cijenu. U takvom scenariju izravni kupac koji se suočava s previsokom cijenom (tj. povećanjem graničnih troškova) u pravilu će u okviru integriranog poduzeća prenijeti cijelu previsoku cijenu. Međutim, stopa prenošenja na

(91) Procjena prevladavajuće snage potrošača važan je čimbenik u području kontrole koncentracija u EU-u. U točki 64. Komisijinih Smjernica o horizontalnim koncentracijama prevladavajuća snaga potrošača definirana je kao pregovaračka snaga koju kupac u trgovačkim pregovorima ima u odnosu na prodavatelja zbog svoje veličine, poslovnog značenja za prodavatelja i svoje sposobnosti da se okrene drugim dobavljačima.

neintegrirane neizravne kupce obično se ponaša drugačije, ona primjerice ovisi o razini troškova ili profitnih marži različitih neizravnih kupaca.

(189) U određenim sektorima cijena koju nudi izravni ili neizravni kupac može biti podložna regulaciji, npr. regulaciji cijena koju provode vladine agencije. Regulacija cijena može utjecati na opseg prenošenja. Na primjer, ako se regulirana cijena utvrđuje neovisno o posebnim troškovima proizvoda na koji utječe previsoka cijena u trenutku utvrđivanja cijene, učinak na cijenu povezan s prenošenjem može biti ograničen ili uopće ne postojati. Međutim, kako je već navedeno u točki (44), šteta koja proizlazi iz kršenja prava tržišnog natjecanja EU-a može utjecati i na necjenovne čimbenike. S druge strane, ako regulatorno tijelo pri određivanju regulirane cijene u obzir uzme troškove proizvoda na koji utječe previsoka cijena, mjera prenošenja može biti znatna i na reguliranim tržištima.

6. PRILOG 2. – POJMOVNIK

(190) U ovom su dodatku navedeni ekonomski pojmovi upotrijebljeni u smjernicama.

- Zakrivljenost potražnje: promjena elastičnosti potražnje slijedom promjena u razini cijene.
- Potražnja: količina robe ili usluge koju bi kupci na određenom tržištu kupili po određenoj cijeni.
- Krivulja potražnje: prikaz odnosa između tražene količine i cijene proizvoda.
- Ekonometrijska tehnika: naziva se i regresijskom analizom, riječ je o tehnici statističke prirode koja pomaže pri analizi uzoraka u odnosu među ekonomskim varijablama, na primjer kako kretanje troškova utječe na kretanje cijena na određenom tržištu.
- Elastičnost potražnje: postotak promjene u traženoj količini kao odgovor na povećanje cijene od jedan posto.
- Previsoka cijena specifična za određeno poduzeće: previsoka cijena utječe samo na jednog kupca.
- Fiksni troškovi: troškovi koji se ne mijenjaju ovisno o proizvedenoj količini.
- Previsoka cijena koja utječe na cijeli sektor: previsoka cijena utječe na sve kupce na određenoj razini lanca opskrbe.
- Granični trošak: povećanje ukupnih troškova koje je rezultat proizvodnje dodatne jedinice.
- Nagib potražnje: omjer promjene u količini i promjene u cijenama između dvije nasumično odabrane bliske točke na krivulji potražnje.
- Varijabilni troškovi: troškovi koji se mijenjaju ovisno o proizvedenoj količini.